

מכתביו

מבית מדרשו של
מרן הגר"ש ואזנר שליט"א
בעל "שבט הלוי"

פסקים
ובירורי
הלכה

בין
המצרים

מבית לוי
פסקים ובירורי הלכה
מבית מדרשו של מרן הגר"ש ואזנר שליט"א
גאב"ד ור"מ זכרון מאיר בני-ברק

עורך: הרב משה שטיין
ראש כולל קרלין סטולין בני-ברק

רחוב דבורה הנביאה 15 בני ברק 51606
טל. 03-5700279

כל הזכויות שמורות

התוכן

פסקי הלכות בין המצרים

ממרן הגאון רבי שמואל הלוי ואזנר שליט"א גאב"ד ור"מ זכרון מאיר בני ברק
נערכו ע"י הרב משה שטיין שליט"א ראש כולל קרלין סטולין ב"ב

מנהגי אבילות בבין המצרים -

י"ז בתמוז תענית י"ז בתמוז נדחה / נשואין וארוסין / ריקודים ושירה / תספורת
/ ברכת שהחיינו / זהירות מסכנה ורחיצה בים.

הלכות תשעת הימים -

מיעוט בשמחה, בניה סיוד ונטיעה, מתנה, ניתוחים, נקיון הדירה / קניית כלים
חדשים, לבישת בגדים חדשים ועשייתם / כביסה ולבישת בגדים מכובסים, בגדי
קטנים, כלי מטה לאורחים, צחצוח נעליים / רחיצה בימי השבוע /
אכילת בשר ויין / סעודת מצוה / לבישת בגדי שבת בשמחה.

ערב שבת ושבת חזון - רחיצה ובגדי שבת

ערב ט' באב - לימוד תורה / סעודה המפסקת.

דברים האסורים בתשעה באב -

רחיצה וסיכה, נטילת ידים / נעילת הסנדל / שאלת שלום / עשית מלאכה, ישיבה
ע"ג קרקע, עישון / תלמוד תורה / סדרי התפלה / תפלת עננו / הנחת טלית
ותפילין / חולה בתענית ט' באב, השיעור בכזית / חצי שיעור / לקיחת תרופה /
מעוברות ומניקות / דין מוצאי התענית.

דיני תשעה באב שחל ביום חמישי

שטיפת הבית ובישול לכבוד שבת / כביסה תספורת רחיצה בשר ויין במוצאי
התענית.

דיני תשעה באב שחל בשבת

ר"ח מנחם אב יום שישי.

ט"ב שנדחה לגבי דין שבוע שחל בו ט"ב.

יום שישי ערב שבת חזון.

שבת חזון, תפלה, שמחה / סעודה שלישית והכנה לצום.

מוצאי שבת - תפלה, ברכה על הנר / איסור מלאכה / חולה ומעוברת שאוכלים

חיוב הבדלה / ברית מילה ופדיון הבן / חולה ומעוברת בצום.

מוצאי תשעה באב - הבדלה / אשה בהבדלה / בשר ויין / כביסה רחיצה ותספורת,
תזמורת וברכת שהחיינו.

זמני ההלכה לתשעה באב בסוף הקובץ

דבר המערכת

הננו מוציאים בזה בעז"ה בברכתו ובעידודו של מרן שליט"א מהדורה מחודשת של הלכות בין המצרים עם הוספות רבות ותיקונים לאחר שהמהדורה הראשונה שי"ל בשנה שעברה אזלה מן השוק, ורבים מבקשים לרכוש את קובץ פסקי ההלכות.

ויה"ד שנזכה לראות בימינו לעינינו את הימים האלה נהפכים לימי ששון ושמחה בביאת משיח צדקנו בב"א.

בברכת התורה

משה שטיין

בין המצרים

שבעה עשר בתמוז

- א. חייבים להתענות בי"ז בתמוז מפני הצרות שאירעו בו"א.
- ב. צום י"ז בתמוז מותר באכילה ושתייה בלילה, וחייב הצום הוא מזמן עלות השחר.^ב
- ג. צום י"ז בתמוז מותר ברחיצה, ובעל נפש יחמיר כמו בתשעה באב. ועיין בהערה.^ג

א בשו"ע סי' תקמ"ט ס"א, חייבים להתענות בתשעה באב ובי"ז בתמוז ובג' בתשרי ובי' בטבת מפני הדברים הרעים שאירעו בהם. והוא מדברי הנביאים כדכתיב בקרא בחדש הרביעי וגו', ואחז"ל צום הרביעי זה י"ז בתמוז שהוא בחדש רביעי למנין החדשים. וטעם הצום כי בי"ז בתמוז אירעו בו ה' צרות, בו נשתברו הלוחות כשירד משה מן ההר כמפורש בתורה, ובוטל התמיד עוד מלהקריב בבית הראשון, והובקעה העיר בחורבן בית שני, ושרף אפוסטמוס הרשע את התורה, והועמד צלם בהיכל. וענין התענית כתב הרמב"ם כדי לעורר הלבבות לפקח על דרכי התשובה ויהיה זה זכרון למעשינו ומעשה אבותינו שהיה כמעשינו עתה עד שגרם להם ולנו אותן הצרות שבזכרון הדברים אלו נשוב להיטיב כמו שנאמר והתודו את עונם ואת עון אבותם וגו'. וכתבו האחרונים, ולכן חייב כל איש לשום אל לבו באותן הימים ולפשפש במעשיו ולשוב בהן, כי אין העיקר התענית, כמש"כ באנשי נינוה וירא ה' את מעשיהם ואמרו חז"ל את שקם ואת תעניתם לא נאמר אלא את מעשיהם, ואין התענית אלא הכנה לתשובה. וכתב במ"ב בשם חיי אדם, ולכן אותם האנשים שכשהם מתענים הולכים בטיול ובדברים בטלים תפשו הטפל והניחו העיקר. ומ"מ אין לפטור את עצמו בתשובה בלבד כי ימים אלו הם מ"ע מדברי הנביאים להתענות בהם וכמ"ש למעלה.

ב שו"ע סי' תק"נ ס"ב, צומות הללו חוץ מט"ב מותרים ברחיצה. ובמ"ב סק"ז כתב דבשעה שרצו וקבלו עליהם לצום בכל הארבע תעניות הנ"ל לא קבלו עליהם שיהיו בחומר ת"צ כט"ב לפי שאין רוב הצבור יכולין לעמוד בה. ובעל נפש יחמיר בכולן כמו בט"ב (אחרונים). וכתב בשעה"צ סק"ח, ועיין בעט"ז שכתב דעכשיו אין נוהגין לרחוץ בג' צומות. וכתב בפמ"ג דהיינו בחמין אבל בצונן י"ל דשרי בג' צומות, וה"ה פניו ידיו ורגליו בחמין י"ל דשרי, ע"כ. וטבילה במקוה חמה מותרת. ובל"ט יקיים עונתו, מ"ב.

- ד. הכל חייבים להתענות. ובן מבן י"ג שנים ויום אחד, ובת שהיא בת י"ב שנים ויום אחד חייבים להתענות.
- ה. קטנים שיש להם דעת להתאבל אע"ג שאין חייבים לחנכם, אפילו הם בני י"ב שנים, ואפילו בתענית שעות", מ"מ ראוי לחנכם שלא יאכלו רק מאכלים פשוטים לפי התינוק.
- ו. חולה אף שאין בו סכנה פטור מלהתענות.
- ז. מעוברות ומניקות שמצטערות הרבה אין להם להתענות. ואם אינן מצטערות אינן חייבות להתענות, אלא שנהגו להחמיר. ואם הם חלושות נראה דאין להם להחמיר. ומ"מ אף הצריך לאכול לא יענג את עצמו בבשר ויין רק כפי מה שצריך. ואף בזמנינו אין להקל למעוברות ומניקות בריאות יותר מהמבואר בשו"ע. ובמצב של חולשה יתירה, או חששות רפואיים תשאל שאלת חכם.
- ח. חתן שחל הצום בתוך ז' ימי המשתה שלו חייב להתענות.

- ד ביאורו"ל ר"ס תק"נ, וכתב ואף שלא הביאו שתי שערות חייבים [פמ"ג בשם א"ד]. ועיין בשבט הלוי ח"ו סי' קכ"ב ב' דכונת הפמ"ג כאן דחייבים משום מנהג, אבל מדינא דעת המג"א (סי' תרע"ז) והא"ר שם הסכים עמו, להקל. וע"כ אם הוא בריא היטיב יעשה כהפמ"ג אבל א"א לחייבו כלל כשיטת מ"א וא"ר. (וע"ש באות ג' אם להקל לו ביוהכ"פ פחות מכשיעור).
- ה מ"ב שם ס"ק ה'. [ומהרש"ם בדעת סי' תקנ"ד ס"ו ע"ש. ועיין בכף החיים שם ס"ק כ"ג].
- ו מ"ב שם.
- ז ואסור לו להחמיר על עצמו, מ"ב ס"ק ד' מחיי"א.
- ח ואסורות להתענות, שעה"צ ס"ק ג' מחיי"א. ואף קודם ארבעים יום יש לה דין מעוברת עיין בשבט הלוי ח"ז סי' פ' באריכות.
- ט רמ"א סי' תק"נ ס"א.
- י מ"ב ס"ק ד'.
- יא שם.
- יב הוראת מרן שליט"א. ורגיל להורות שעכ"פ יתחילו לצום, ואם אח"כ יהיה צורך לאכול מותרים.
- יג בביאורו"ל סי' תקמ"ט כתב בשם הריטב"א דחתן בז' ימי המשתה חייב להתענות.

גם בתענית נדחה חתן בז' ימי המשתה מתענה ומשלים".

תענית י"ז בתמוז נדחה

- ט. חל צום י"ז בתמוז בשבת, נדחה הצום ליום ראשון שאחר השבת^{טו}.
 י. נחלקו הפוסקים אם לאותם שאין מברכים שהחיינו בשבתות בין המצרים מותר לברך בשבת זו י"ז בתמוז או לא. ויש להחמיר^{טז}.
 יא. חתן בשבעת ימי המשתה מתענה ומשלים [כנ"ל ס"ח].
 יב. בעל ברית בתענית נדחה לא יאכל וישלים תעניתו. [עיין בדיני ט"ב שנדחה].
 נער שנעשה בר מצוה ביום ראשון יום התענית י"ח בתמוז חייב להתענות. [עיין להלן בדיני ט"ב שנדחה].
 יג. מקילים בתענית נדחה בחיוב התענית למי שאינו חש בטוב יותר מתענית שאינו נדחה^{יז}.

מנהגי אבילות בבין המצרים

נישואין ואירוסין

- א. אין עושים חתונות מ"ז בתמוז עד אחר ת"ב. וסעודת אירוסין מותר לעשות עד ר"ח אבא.

- יד בביאור^ל סי' תקנ"ט ס"ח הביא ממג"א [בשם כנה"ג] דחתן בז' ימי המשתה גם בתענית נדחה חייב להתענות. ובשעה"צ ס"ק ל"ד כתב ע"ז, ומ"מ לענ"ד אינו ברור כ"כ דהלא שבעת ימי המשתה דוחין אבילות דהויא לדידה כרגל וכו', אח"כ מצאתי בפתחי תשובה בשם תשו' בית יהודא דדעתו דאף בתוך ז' ימי חופתו אינו מחויב להשלים עד צאת הכוכבים בנדחה. (וע"ע בשעה"צ סי' תרפ"ו ס"ק ט"ז) ובשו"ת שבט הלוי ח"ו סי' ע' ג' כתב, דסוגיא דעלמא כמג"א וביאור הלכה דמשלים.
 טו שו"ע סי' תקנ"ג ס"ג, ולא קודם, דאקדומי פורעניתא לא מקדמינן (גמרא).
 טז עיין להלן בדיני ברכת שהחיינו בבין המצרים די"א דגם בשבתות בין המצרים לא יברך. ודעת המג"א (סי' תקנ"א ס"ק מ"ב) דבשבת זו לכו"ע מותר לברך, ודעת הברכ"י ס"ק י"א ומור וקציעה להקל. ושמעתי ממרן שליט"א שיש להמנע מלברך.
 יז עיין בביאור הלכה סי' תקנ"ט שכתב לגבי ט"ב נדחה, דבחולי קצת ומעוברת שיש מיחוש קצת מותרים לאכול. [חידושי רעק"א בשם תשובת שבו"י].
 א בשו"ע סי' תקנ"א ס"ב, ואין נושאים נשים [ואפילו בלא סעודה, גמרא. ולהחזיר

- ב. דיני בין המצרים נוהגים החל מליל י"ז בתמוז, וע"כ אין לעשות נשואין בליל י"ז בתמוז [וכן תספורת אסורה מהלילה] ועיין בהערה ב.
ג. מותר לעשות סעודת שבע ברכות למי שנישא קודם י"ז בתמוז, אבל בלי תזמורת וריקודים.

גרושתו מן הנשואין אפשר דשרי, פמ"ג]. ואין עושין סעודת אירוסין (מר"ח עד התענית), אבל ליארס בלא סעודה מותר ואפילו בט"ב עצמו מותר ליארס שלא יקדמנו אחר.

וכתב הרמ"א, ונוהגין להחמיר שאין נושאים מ"ז בתמוז ואילך עד אחר ט"ב. [אפילו מי שלא קיים פו"ר, דה"ח ומ"ב ועיין בשעה"צ ס"ק כ"ה]. וכתב במ"ב אבל באירוסין אין נוהגין להחמיר ואפילו סעודת אירוסין מותר לעשות (א"ר ודה"ח וע"ש דסעודת שידוכין הוי מצוה כמו סעודת אירוסין, שעה"צ ס"ק כ"ו). ומעשה היה בישראל שהיה נשוי לנכרית ונתגיירה בתשעת הימים, ואמר מרן שליט"א שאין להשיאם בתשעת הימים.

ב שמעתי ממרן שליט"א, [וכ"כ להלכה בשבט הלוי ח"ח סי' קס"ח] דבשור"ת אגרות משה ח"א סי' קס"ח מיקל בעת הצורך לעשות נשואין בליל י"ז בתמוז, וכתב דלכאורה תלוי זה במחלוקת הראשונים בתענית דף י"א אם התענית מתחיל בלילה ואומרים עננו באור התענית, דלבעה"מ שאין אומרים משום שהתענית מתחיל מהבקר, גם דיני בין המצרים אין מתחילין אלא מהבקר, וכיון שהוא רק מנהג בעלמא משום אבילות דרבים ולא מסמנא מילתא, אפשר דגם הרי"ף ורש"י ורמב"ן הסוברים דהתענית מתחיל מבערב יודו שלענין זה הוא רק מהזמן שמתאבלין שהוא מהבקר שמתחילין להתענות, עכ"ד.

ושמעתי ממרן שליט"א שאין להקל בזה, דשיטת רוב הראשונים דלא כבעה"מ, וכמו שהביא הגרמ"פ זצ"ל בעצמו. וגם דיש ב' דינים בזה, שבדין תענית יש נידון אם מתחיל מהלילה, אבל דיני בין המצרים שמתחילים ב"ז בתמוז ודאי מתחילים מהלילה. ובשערים המצויינים בהלכה סי' קכ"ב ס"א רצה להתיר מכח היתר האג"מ גם בתספורת בליל י"ז ואין להקל בזה. [ועיין באג"מ ח"ד סי' קי"ב ב'].

ואם עשו החופה בערב י"ז בתמוז וגמרו הז' ברכות שבחופה מבעוד יום, אפשר דיש להקל כיון שאחרי שעשו החופה א"א לאסור הסעודה והריקודין, אבל אין להקל לעשות כן לכתחילה.

ג שמעתי ממרן שליט"א, דאם עשה החתונה לפני י"ז בתמוז מותר לעשות שבעת ימי

ד. מר"ח אין לעשות סעודת אירוסין, אבל מותר לארס. ומותר לעשות התנאים ולהגיש מיני מרקחת שזה אינו בכלל סעודה'.

ריקודים ומחולות וניגונים מוקלטים

- ה. ריקודים ומחולות אסורים מי"ז בתמוז אפילו בלא אירוסין'.
- ו. אין לנגן בכלי שיר וכן אין לשמוע ניגונים מוקלטים בטייפרקודר אף אם מוקלט שירה בפה בלבד. [ואף באופן שמותר לשמוע בכל השנה].
- ז. אין ללמוד וללמד נגינה בשלשת השבועות'.

תספורת

- א. אין להסתפר מי"ז בתמוז עד אחר ט"ב'. והאיש והאשה שוין באיסור זה. ואם באשה יוצא השיער מחוץ לכיסוי הראש מותר לגלח'.

המשתה אחר י"ז בתמוז אבל אין להתיר תזמורת וריקודים, וכמדומה שכן המנהג. וכ"כ בשבט הלוי ח"ג סי' קנ"ז.

ד בשו"ע דמותר ליארס בלא סעודה, וכתב במ"ב ס"ק ט"ז, וכ"ש דמותר להתקשר בכתיבת תנאים (מג"א), ומ"מ סעודה אסור לעשות אף באופן זה. ואפילו בלא ריקודין ומחולות ואפילו בשבת אסור לעשות סעודה בשביל זה (מג"א) - מיהו מה שנוהגין לאכול מיני מרקחת בשעת כתיבת התנאים לא מיקרי סעודה.

ה במ"ב ס"ק ט"ז, אסור לעשות ריקודין ומחולות מי"ז בתמוז ואילך. אפילו בלא אירוסין, (א"ר).

ו שבט הלוי ח"ח סי' קכ"ז ב'. ולגבי שמיעת הקלטות אלו כל השנה עיין באריכות להלן בחלק התשובות סימן כ', (משבה"ל ח"ו סי' ס"ט).

ז הוראת מרן שליט"א.

א בשו"ע סי' תקנ"א ס"ג כתב שבוע שחל בו ת"ב אסורים לספר. והרמ"א בס"ד כתב בתספורת נוהגין להחמיר מי"ז בתמוז. ובשו"ע סי"ג דשפס המעכב את האכילה מותר. וע"ע בסט"ז במי שגמר אבילות שלשים אחר י"ז בתמוז ע"ש.

ב מ"ב סי' תקנ"א ס"ק ע"ט. וכ' ואפשר שיש להתיר באשה לגלח ריבוי שער דצדעין [פמ"ג]. וכן שמעתי ממרן שליט"א דאם הגילוח לצורך צניעות שלא יצא שער מכיסוי הראש שרי. וכן דמריטת שער גבות וריסים, ושער רגליים, אינו בכלל תספורת ומותר עד ר"ח ללא הגבלה. ומר"ח ואילך יעשו רק הצריך כדי שלא תתגנה וכו'.

- ב. אסור לגדול לספר את הקטן. ותספורת חלאקה מותרת אף בשבוע שחל בו ט"ב, אבל ראוי להקדים קודם ג' השבועות.
 ג. קציצת צפרניים מותרת.
 ד. בסירוק שערות הראש אין להחמיר.
 ה. במקום שיש מנהג שהמתגלח בג' השבועות אינו מקבל עליה, אף שאין שם אלא כהן אחד, אין לקרותו לעליה, ולכתחלה עדיף שיצא מביהכנ"ס בשעת הקריאה.
 ו. אין להקל לבעל ברית להסתפר בבין המצרים.

- ג. בשו"ע סי' תקנ"א סי"ד. אסור לגדולים לספר לקטנים בשבת שחל ת"ב להיות בתוכה. וכתב במ"ב ס"ק פ"ב עיין בא"ר דלדין יש להחמיר בתספורת מ"ז בתמוז, ובח"א כתב דלצורך קטנים אין להחמיר אף לפי מנהגינו אלא בשבת זו. וטעם האיסור בקטנים כתב במ"ב ס"ק פ"א דקטנים נמי שייך בהו חינוך אי משום אבילות או משום עגמת נפש. ובשעה"צ כ' ונ"מ בין הטעמים למי שהוא פחות מבן שש דלא הגיע עדיין לחינוך ומשום עגמת אסור עיין בפמ"ג וח"א, ע"כ.
 ד. שמעתי ממרן שליט"א, ואם עושה לא יעשנו ברוב עם.
 ה. במ"ב סי' תקנ"א סק"כ, לענין נטילת צפרניים יש דעות בין האחרונים (הט"ז סקי"ג אוסר והמ"א בסעיף זה מתיר). וכ"ז משבוע שחל בו, או לכל היותר מר"ח, אבל לא מ"ז בתמוז עד ר"ח, לכו"ע.
 ו. מ"ב סי' תקנ"א סק"ה, ולענין סריקת הראש אין להחמיר אפילו בשאר ימי השבוע (ובשעה"צ, עיין בפמ"ג, ובאמת אין להחמיר בזה כלל דאפילו באבילות נקטו האחרונים בזה להקל וכ"ש כאן).
 ז. שבט הלוי ח"ט סי' קל"א, דפשיטא דהתקנה חלה גם לענין קריאת כהן. ועיין מג"א סי' קל"ה סק"ז מתשובת מהרי"ק דלפעמים מבטלים קריאת הכהן בראשונה מפני תקנת הקהל. ועשו"ת חת"ס או"ח סי' כ"ה, ולכתחלה יצא מביהכנ"ס בשעת הקריאה.
 ח. עיין בשע"ת סי' תקנ"א סק"א, שהביא דעות האחרונים אם מותר לבעל ברית לגלח לכבוד המילה דהבה"ט דייק דמדלא כתב היתר לגלח ש"מ דאסור. ופנמ"א ח"ג סי' ל"ג השיג דאדרבה מדלא כתב איסור לגלח ש"מ דמותר. ובמחזיק ברכה כתב בשם שו"ת זרע אמת ובני יהודה לאסור. ובשו"ת אור נעלם כתב דכשת"ב ביום א' והמילה ביום ה' בשבוע שלפניו שאין בו דין שבוע שחל בו יש להקל לבעל ברית להסתפר. ובשעה"צ סק"ד משו"ת חת"ס סי' קנ"ח להקל להסתפר.

ברכת שהחיינו

- א. יש להמנע מלברך ברכת שהחיינו על פרי או בגד חדש מי"ז בתמוז עד לאחר ט"ב. ועל כן לא יאכל פרי ולא ילבש הבגד. ובשבתות שבין המצרים עד ר"ח יש מתירים לברך שהחיינו, והמנהג באר"י להחמיר בזה.
- מצוה עוברת שמברכים עליה שהחיינו כגון פדיון הבן או ברית מילה יברך שהחיינו ולא יחמיץ את המצוה או את הברכה.
- ב. פרי חדש שלא יוכל למצאו אחר ט"ב, מותר לקנותו. ואם יכול לשמרו עד שבת ולברך בשבת עדיף, ואם הפרי יתקלקל עד שבת, מותר לברך עליו גם בימות החול.

ושמעתי ממרן שליט"א דבגרמניה הקילו לבעל ברית להסתפר אף בשבוע שחל בו ט"ב. וכן מיקל בזה בשו"ת חת"ס. ובנוב"א או"ח סי' כ"ח נוטה להחמיר וכ' שאין מקור בשו"ע להקל בתספורת. והספרדים מחמירים בזה ואין אצלם קולא זו כלל להסתפר לבעל ברית או לסנדק. והמנהג באר"י שלא להקל. ואולי יש מעט שמקילים אבל לא ראיתי נוהגים כן להקל, ובפרט בשבוע שחל בו ט"ב. ויש מחלקים בין ראש לזקן שבגרמניה הקילו עבור הזקן שמי שכמה ימים אינו מגלח נכנס מנוול למצוה משא"כ בשערות הראש. ובס' שערים המצוב"ה מצדד להקל. ואצלנו המנהג להחמיר.

א. בשו"ע סי' תקנ"א סעיף י"ז, טוב ליזהר מלומר שהחיינו בין המצרים על פרי או על מלבוש [וממילא לא יאכל הפרי ולא ילבש הבגד, מ"ב]. אבל על פדיון הבן אומר ולא יחמיץ המצוה.

וכתב במ"ב ס"ק צ"ח, אע"ג דאפילו אבל מברך שהחיינו מ"מ ימים אלו כיון שהזמן ההוא הוא זמן פורענות אין כדאי לומר שהחיינו לזמן הזה. והגר"א בביאורו חולק ע"ז וכתב דהוא חומרא יתירא וכן הט"ז מפקפק בזה, וע"כ בשבת אין להחמיר בזה דבלא"ה הרבה אחרונים (מטה משה בשם ס"ח ולבוש וא"ר ודה"ח. והגרע"א הביא בחידושו בשם ספר בית יהודא דה"ה בר"ח דינו לזה כמו בשבת) מסכימים להקל בשבת. ושמעתי ממרן שליט"א דבחול נהגו להקל לברך שהחיינו בשבתות, ובאר"י המנהג להחמיר. [כמ"ש המג"א בשם כתבי האריז"ל שאוסר אפילו בשבת]. ולהמתירים לברך בשבת אם רק על פרי או גם על בגד, המג"א בסקכ"א מתיר, אמנם בא"ר בשם המעיו"ט ובדרך החיים כתבו דרך פרי התירו, ובגד הוה שמחה יתירה ואסור.

ב. כתב הרמ"א שם וכן בפרי שלא ימצא אחר ט"ב מותר לברך ולאכלו בין המצרים. וכתב במ"ב ס"ק ק"א, ומיירי שלא יכול לשמור הפרי עד שבת מפני שיתקלקל, דאל"ה יקחהו בחול וישמרהו עד שבת.

- ג. חולה וכדומה שזקוקים לאכילת פירות חדשים מותרים לאכול.
 ד. אין איסור בקניית בגדים וכלים חדשים עד ר"ח מנ"א, רק שאין להשתמש בהם ולברך שהחיינו. אבל הטוב והמיטיב מותר לברך כגון שקונה עבור שימוש המשפחה [כגון מזגן]. ומ"מ כדאי להמנע במדת האפשר, מקניית דברים חשובים שראוי לברך עליהם שהחיינו, אף אם הוא אינו מברך*
 סיוד הבית עד ר"ח אב מותר, וטוב אם יעשה קודם י"ז בתמוז.

תיקון חצות

- ה. כתב בכונת האר"י ז"ל שבימי המצרים יתאבל בימים ההם אחר חצי היום ויבכה כמו חצי שעה*. ונוהגים לומר תיקון חצות.
 בערב שבת אחר חצות אין עושים תיקון חצות. וכ"ש שאין עושים בר"ח. וכן בערב ט"ב אין עושים אחר חצות היום*.

זהירות מסכנה ורחיצה בים

- ו. בימים אלו יש להמנע מלילך במקום סכנה.
 מותר לילך לרחוץ בים ובבריכה בימים אלו, ואף מי שלא הלך קודם י"ז בתמוז. אלא שיזהר ביותר שלא להכנס לסכנה*.

- ג. כתב במ"ב ס"ק צ"ט, כתבו האחרונים דאשה מעוברת מותרת לאכול פרי בלא שהחיינו דשמה תתאוה ויגרום נזק לה ולולד. וכן חולה ג"כ מותר שהפירות פותחין לו תאותו לאכול דברים טובים ובמקום חולי לא קבלינן עלן.
 ג* שמעתי ממרן שליט"א.
 ד. שמעתי ממרן שליט"א. [וכמ"ש בא"ד סי' תקנ"א ס"ד בשם מהרי"ל, לא נכון לצייר כל בין המצרים].
 ד* אחרונים סו"ס תקנ"א.
 ה. ביאור הלכה סי' תקנ"ח סט"ז ד"ה בחפיפת בשם הפמ"ג.
 ו. בשו"ע סי' תקנ"א סי"ח צריך לזהר מי"ז בתמוז עד ט' באב שלא לילך יחידי מד' שעות עד ט' שעות. (וע"ש במ"ב ובביאור הלכה). ולא יכו התלמידים בימים ההם (ובמ"ב כתב מפורש במדרש דאפילו ברצועה יש לזהר, ט"ז). ובספר מקור חיים (לבעל חוות יאיר) סי"ד כתב שיש לזהר מלילך למקומות שיש בהם סכנה בימים אלו.
 ז. שמעתי ממרן שליט"א.

הלכות תשעת הימים

- א. משנכנס אב ממעטין בשמחה^א. [אירוסין מר"ח, עיין לעיל בדין בין המצרים].
- ב. מי שיש לו דין עם נכרי ישתמט ממנו משנכנס אב דריע מזליה^ב.
- ג. מר"ח עד התענית ממעטים במשא ובמתן. ובזמנינו נהגו להקל בזה, ומ"מ במו"מ של שמחה כגון לקנות [או למכור לישראלים] כלי כסף או צרכי חופה וכדומה טוב להחמיר. ואם הוא דבר האבד עיין בהערה^ג.
- ד. אין לבנות מר"ח עד התענית בנין שאיננו צריך לו לדירה והוא להרוחה בעלמא, [ובמקום הפסד שאם לא יתקן הכותל ישבר יותר מותר]^ד וכן אין לסייד ולצבוע את הדירה. ואם נתקלקל הסיוד מחמת רטיבות וכדומה מותר לסייד אף בשבוע שחל בו ט"ב [כיון שאינו להרוחה]. ואם לקח קבלן נכרי לבניה או לסיוד בקבלנות, אף דמצד הדין מותר שהנכרי יעשה, מ"מ אם יכול לדחות את העבודה תמורת תשלום מועט לנכרי יעשה כן, ותע"ב^ה.

- א. שו"ע סי' תקנ"א ס"א, ובמ"ב סק"א ממג"א דר"ל שאין שמחין בו כלל, וע"ש בשעה"צ.
- ב. שו"ע סי' תקנ"א ס"א. וע"ש במ"ב סק"ב, ובשעה"צ, דבמג"א בשם רי"ו כתב עד ר"ח אלול. ובקרבן נתנאל מוכיח מזה"ק דדי עד אחרי ט"ב.
- ג. בשו"ע סי' תקנ"א ס"ב ממעטים במו"מ. ובמ"ב ס"ק י"א הביא די"א (עיין ב"י) דהיינו שלא ישא במו"מ של שמחה כגון לקנות כלי כסף או צרכי חופה וכדו' (פמ"ג, ומי שנו"נ בכלים כאלו אינו שרי רק למכור לעכו"ם [שם], ואף להסרסור אינו כדאי שישא אותן בפרהסיא בעיר דשמחה הוא לרואים [מ"א]), אבל סתם מו"מ א"צ למעט כלל. וי"א דכל מו"מ צריך למעט ולא יעסוק אלא כדי פרנסתו, וכן משמע בסי' תקנ"ד סוף סכ"ב. ורק אם הוא יריד י"ל דהוה דבר האבד ושרי בכל ענין אם הוא מוצא אז בזול יותר (פמ"ג, ואף אם הוא מו"מ דשמחה י"ל דשרי בזה [שם]). ובזמנינו נהגו להקל בכל זה משום דהכל נחשב כעת כדי פרנסתינו. (רש"ל וב"ח וט"ז וא"ר). וכתב בשעה"צ והנה מדברי המג"א משמע דאעפ"כ במו"מ של שמחה יש למנוע וכן העתיק הח"א אבל מדברי הס"ז וא"ר משמע דאף בזה המנהג להקל דשמא לא יוכל להכין אח"כ, וטוב להחמיר. ע"כ.
- ד. בשו"ע סי' תקנ"א ס"ב ואם היה כותלו נוטה ליפול אפילו הוא בענין שאין בו סכנה (שיכול לסגור החדר שלא יכנס אדם לשם) אלא שיש לחוש להפסד כגון שע"י נפילתו תשבר החומה ויתקלקל יותר מותר, שהרי אינו עושה בשביל שמחה כ"א בשביל ההפסד, מ"ב ס"ק י"ג.
- ה. בשו"ע סי' תקנ"א ס"ב, מר"ח עד התענית ממעטים במו"מ, ובבנין של שמחה כגון בית חתנות לבנו. ובמ"ב ס"ק י"ב ממג"א, וה"ה כל בנין שא"צ לו לדירתו ורק שעושה כן

- בנין בית כנסת מותר לבנות ולצבוע בתשעת הימים.
 ה. אין ליטע נטיעה של שמחה, גינות נוי לצל, או נטיעת מיני בשמים לריח. וכן כדאי להמנע מנטיעת גנות נוי בחצרות הבתים, אבל ניכוש וסידור הגינה שעושים כרגיל אינו בכלל האיסור.
 ו. נוהגים שלא לקדש הלבנה עד אחר ט"ב. ונוהגין לקדשה במוצאי ט"ב.
 ז. אין איסור בנתינת מתנה לבר מצוה וכדו' בימי בין המצרים.
 ח. כדאי להמנע מעשית ניתוח - שאינו דחוף - מר"ח אב, ולכל הפחות משבוע שחל בו ת"ב. ואם אין קושי בדבר ימנע מי"ז בתמוז.

להרווחה בעלמא אסור. ואם שכר לנכרי קודם ר"ח בקבלנות מותר בכל ואפילו בט"ב דנכרי אדעתיה דנפשיה עביד. וה"ה אם קצץ עם הנכרי בקבלנות לצייר ביתו מותר לצייר מטעם זה. ומ"מ אם יכול לפייסו בדבר מועט שימתין עד אחר ט"ב תע"ב. ואם נתקלקל הסידור שמעתי ממרן שליט"א דכיון דאינו להרווחה מותר. ולפני ר"ח מותר לסייד ואין בזה מנהג להחמיר. וטוב אם יעשה קודם י"ז בתמוז. [כמ"ש בא"ר סי' תקנ"א ס"ד בשם מהרי"ל, לא נכון לצייר כל בין המצרים].

ו במ"ב ס"ק י"ב כתב ובית הכנסת מותר דהוה מצוה דרבים, [מג"א]. כתב הרמ"א ולצורך מצוה הכל שרי. וכתב במ"ב ס"ק י"ד כגון שאין לו אשה ובנים ואין לו בית חתנות מותר לבנות בית חתנות. דמדינא אפילו נישואין מותר בזה, ומה שאין נוהגין לישא אשה כלל היינו משום דלא מסמנא מילתא וע"כ מותר לעשות בית חתנות או לעשות בגדים חדשים לצורך נישואין שיהיה אחר ט"ב, אבל מי שקיים פו"ר אסור בכל זה.
 ז שו"ע סי' תקנ"א ס"ב ממעטים וכו' ובנטיעה של שמחה, כגון אבורנקי של מלכים שנוטעים לצל להסתופף בצלו, או מיני הדס ומיני אהלים.

ח שמעתי ממרן שליט"א.

ט בסי' תקנ"א ס"ח כתב הרמ"א, ונוהגין שלא לקדש החדש עד אחר ט"ב. וכ"כ בסי' תכ"ו ס"ב אין מקדשין הלבנה קודם ט"ב. ולא קודם יוהכ"פ.

י הרמ"א בסי' תכ"ו ס"ב כתב, ובמוצאי יוהכ"פ מקדשין אותה דאז שרויין בשמחה, אבל לא במוצאי ט"ב או שאר תענית. וכתב במ"ב ס"ק י"א, אבל דעת אחרונים בכל זה דמקדשין אפילו במוצאי ט"ב וכ"ש בשאר תעניות. (עיין בה"ט ופר"ח וכן העתיק הח"א). אלא דכתבו דצריך לטעום קודם. (ח"א. ובא"ר משמע שאם יש לו לקדש בצבור יכול לקדש עמהם אף שלא טעם, משום ברוב עם הדרת וגו'). ומיהו במוצאי ט"ב צריך שלא לקדש בלי מנעלים (פר"ח).

יא שמעתי ממרן שליט"א. דרך בת"ב כתבו האחרונים שאין ליתן מתנה.

יב שמעתי ממרן שליט"א. וכן בכל סכנה כגון נסיעה באוירון מיעץ להמנע ככל האפשר.

ט. נוהגים שלא לשטוף ולעשות נקיון בבית רק בצורה קלה ולא באופן יסודי, ואם נתלכלך יעשה כפי הצורך, [ואין להמנע משטיפת הדירה לכבוד שבת]^י.

קנית כלים חדשים

- א. אף שנהגו להקל במו"מ בזמנינו מ"מ טוב להחמיר שלא לקנות צרכי חופה וכלי כסף^א.
- ב. אין לקנות בגדים חדשים מר"ח עד אחר התענית.
אין לעשות ולתפור בגדים חדשים החל מר"ח. [גזירת בדים לצורך תפירה מותרת]. ולצורך נישואין עיין בהערה^ב.
- ב* נשים הנוהגות שלא לערוך חוטי השתי בבגד [משום שבטלה אבן השתיה] מנהגם מנהג. ובכלל זה סריגה ועשית גובלין. ומ"מ בקייטנות של בנות שאין במה להעסיק אותם ובאות לידי בטלה ושעמום, יש להקל, ובלבד שלא יגמרו את הדברים^ב.
- ג. אומן יהודי אם יעשה כלים ובגדים חדשים לאחר ר"ח עבור יהודי ועבור נכרים עיין בהערה^י.

יג שמעתי ממרן שליט"א.

א כמ"ש לעיל ס"ג.

ב בשו"ע סי' תקנ"א ס"ז, י"א שאסור לתקן בגדים חדשים ומנעלים חדשים בשבת זה, ויש להחמיר בזה מר"ח. [ובמ"ב ס"ק מ"ו ר"ל שאסור לעשות בגדים חדשים וכן אנפלאות [גרביים] אסור לארוג. ולצורך נישואין מי שאין לו אשה ובנים מותר לעשות בגדים חדשים דהא מדינא מותר לו אפילו לישא וכנ"ל בס"ק י"ד, ואפילו בט"ב עצמו מותר לעשות ע"י עכו"ם לצורך נישואין]. וכתב הרמ"א וה"ה דאסור לקנות [ובמ"ב, אפילו דעתו שלא ללובשם עד אחר ט"ב, ודומיא דאסרינן לעיל לענין כיבוס אפילו במכבסן להניח].

ב* מקור הדין בשו"ע סי' תקנ"א ס"ח. ושמעתי ממרן שליט"א להקל בשעת הצורך ע"פ הירושלמי שהיה מתיר מלאכת חוה"מ שלא יבוא לידי עבירה מחמת הבטלה.

ג כתב הרמ"א וכן אומן ישראל אסור לעשותן לאחרים בין בשכר בין בחינם, ונהגו להקל בזה. [ובמ"ב ס"ק נ"א כתב, ומשמע דאפילו לישראל נהגו להקל. ומיירי שנתנו לו קודם ר"ח דאילו אחר ר"ח פשיטא דאסור ליתן לו. ועיין בביאור הלכה שהגר"א מחמיר בכל המבואר להקל בסעיף זה. וסיים ונ"ל פשוט דאין להחמיר כ"א בשבוע שחל בו ט"ב ולא קודם, דבכיבוס גופא אינו אלא מנהג, וכיון שנהגו להקל אין להחמיר]. אבל אם

- ד. אין ללבוש בגדים חדשים מר"ח ואילך. אף בגדים שאין מברכים עליהם שהחיינו כגון נעליים וגרביים. וכן כשקנה בגד מוכן לפני י"ז בתמוז ובירך עליו שהחיינו בשעת הקניה, אעפ"כ אין ללבושו מר"ח ואילך.
- ה. חתן שעולה לתורה (אופרוף) בשבת חזון אסור בלבישת בגדים חדשים בשבת זו. וכ"ש שנער בר מצוה שעולה לתורה בשבת חזון שאסור בלבישת בגדים חדשים.

ידוע ומפורסם שהמלאכה של אינו יהודי שרי [ובמ"ב ס"ק נ"ב דמנכרי מותר אפילו לקבל המלאכה אחר ר"ח ולעשותה, דשמחה אין בעושה לנכרי ורק מראית עין ובכה"ג שידוע שהוא של נכרי שרי אף מן הדין ולא מטעם דנהגו להקל. ובביאור"ל כתב דמזה משמע דלישראל אפילו לעשות למכור בשוק לאחר ט"ב אסור אף שאין בזה שמחה (מ"א) וצ"ל הטעם שיחשבו שנתן לו ישראל לתקן אחר ר"ח]. וכן נהגו לתת לאומנים אינם יהודים לתקן כלים חדשים תוך זמן זה כדי שיהיו מוכנים לאחר התענית ומיהו טוב למעט בזה במקום דאפשר דלא עדיף משאר משא ומתן דממעטין.

ובשו"ע ס"ח, נשי דנהיגי דלא למשתי [לעשות חוטי השתי] עמרא [צמר, וה"ה שאר מינים] מדעייל אב מנהגא. [ואסמכוה בירושלמי לפי שבטלה אבן השתי]. וכתב במ"ב, וכ' ב"י דאין נ"מ בין לו בין לאחרים בין בשכר בין בחינם [ט"ז]. וטויית חוטין לתפור בהם בגדים מותר שאינו בכלל זה. וכן מותר לעשות קרונוי [עטרה] שאורגין בעצים דלאו בכלל בגד הוא [מ"א].

ד בשו"ע סי' תקנ"א ס"ו, כלים חדשים בין לבנים בין צבועים בין של צמר בין של פשתן אסור ללבוש בשבת זו. וכ' הרמ"א ואנו מחמירין מר"ח ואילך. [וכתב בביאור הלכה דה"ה כלים ישנים מכובסין אסורים כדלעיל בס"ג. ובמ"ב ס"ק מ"ד כתב, ובמקום שדרך לכבוש הבגדים במכבש א"כ הוה בכלל מגוהצין ואסורין אפילו הם ישנים שהגיהוץ עושה אותם כחדשים ואסורים ללבוש בשבוע זה. ועיי"ש].

ה מ"א, ומ"ב ס"ק מ"ה.

ו ברמ"א שם כתב (למנהג שאין לובשין בגדי שבת בשבת חזון), ומי שיש לו נישואין בשבת נחמו מותר ללבוש בגדי שבת [ואף אבי החתן והכלה לובשין בגד עליון של שבת לכבוד חו"כ. מג"א ומ"ב. ובשבת חזון רק החתן מותר והם אסורים דגמ"ד מ"ב]. ומ"מ בגדים חדשים אסור, מג"א מ"ב.

ז תשובה כת"י. (נדפס להלן סי' ג' אות ה'). ולגבי שטריימל שמעתי ממרן שליט"א שילבשו מעט עכ"פ בשבת קודם ר"ח. ואם לא לבשו, כיון שאין לו בגד אחר של שבת נראה להקל.

- ו. מי שאין לו נעלי גומי לט' באב מותר לקנותם בתשעת הימים וללבושם בט"ב.
- ז. עשית בגד מחלקי בגדים ישנים, או צביעת בגד ישן עיין בהערה. ותפירת כפתור או קרע בבגד מותרת.
- ח. קנית וקביעת מזגן חדש נוהגים להחמיר ולאסור מר"ח ואילך.

כביסה ולבישת בגדים מכובסים

- א. אין לכבס כביסה מר"ח עד אחר התענית. וכן אסור לגהץ. ואף לכבס על מנת להשתמש בהם אחר התענית אסור.
- אין ליתן במכונת כביסה בער"ח כדי שיגמור לכבס בלילה. [וחפיפת פיאה וסירוקה בכלל כיבוס וגיהוץ הוא ואסור. וכתם שניכר בבגד מותר לנקות].

-
- ח שמעתי ממרן שליט"א. [וכ"כ בכה"ח סי' תקנ"א ס"ק צ"ו].
  - ט שמעתי ממרן שליט"א דבעשית בגד חדש מחלקי בגד ישנים מיקל בשו"ת לבושי מרדכי (מאד) ובצביעת בגד ישן עיין בדע"ת למהרש"ם סי' תקנ"א ס"ו. ותיקון כפתור או קרע בבגד ודאי אינו בכלל תיקון בגדים שאסרו דשם הכוונה שמפרקים הבגד ותופרים מחדש.
  - י שמעתי ממרן שליט"א שהוא בכלל כלים חדשים ודומה למו"מ של שמחה, (וכן יש להמנע מקנית מכונית, מכונת כביסה וייבוש, ורהיטים), ואף שאין מברך עליו שהחינו. אמנם מי שסובל מאוד והוא בגדר חולה אפשר להקל לו.
  - א בשו"ע סי' תקנ"א ס"ג, שבוע שחל בו ט"ב אסורים לכבס [דנראה כמסיח דעתו מן האבילות], אפילו אינו רוצה ללבושו עתה אלא להניחו לאחר ט"ב. ואפילו אין לו אלא חלוק אחד אסור. (וע"ש בשו"ע דאין להקל גם בכלי פשתן, ובין כיבוס ובין גיהוץ אסור [וע"ש בשו"ע דכיבוס במים בלבד קל יותר וכ"כ השו"ע בסט"ו]). וכתב במ"ב ס"ק כ"ט דמי שאין לו אלא חלוק אחד יש להתיר לכבס אף לדין מר"ח עד שבוע שחל בו ט"ב, (מא"ר ושאר אחרונים בזה). וכתב הרמ"א שם דאשה הזקוקה לבגדים וסדינים לבנים לצרכי ספירת ז"ל מותרת לכבס וללבוש ולהציע תחתיה ואפילו בשבוע שחל בו ט"ב. (מ"ב) ומותר ליתן לכובסת נכרית לכבס עבור לבישת לבנים, דה"ח, מ"ב ס"ק ל"ב.
  - ב שמעתי ממרן שליט"א, אבל אם יגמור בביה"ש אפשר להקל.
  - ג שמעתי ממרן שליט"א, וסירוק רגיל בבית, כסריקת שיער הוא ומותר. ופשוט שאין בקיצור פיאה משום תספורת שנוהגים לאסור מ"ז בתמוז. ולגבי כתם אמר שאם הכתם ניכר מותר לנקותו, ואם לאו אסור.

- ב. אין ללבוש בגדים מכובסים [אף שנתכבסו קודם ר"ח], וכן אין להציע את המיטות בסדינים וכלי מיטה מכובסים, וכן מגבות ומפות שלחן אסור [אבל אפשר להקל בבגדי זיעה - לבנים וגרביים].
- ב*. נלכלכו כל בגדיו בזיעה, הרי הוא כמי שאין לו אלא חלוק אחד, שמותר לכבס חלוקו עד שבוע שחל בו תשעה באב. ועדיף לכבס באופן זה ובלי גיהוץ, מאשר לקנות בגדים חדשים*.
- ג. לכבוד שבת מותר לפרוס מפות מכובסות על השלחנות. אבל בסדינים וכלי מיטה נהגו איסוריה.
- מי שאין לו כתונת לשבת יש להקל לכבס לכבוד שבת. [וע"י נכרי ודאי שרי].
- ד. אין לתת כביסה אחרי ר"ח לנכרי. אבל מותר לתת לנכרי כביסה קודם ר"ח ואפילו אם יכבס בשבוע שחל בו ת"ב!.
- ה. מי שצריך לנסוע למרחקים בשבוע שחל בו ט"ב מותר ליתן לכובס נכרי לכבס

ד שם בשו"ע, ואפילו המכובסים מקודם בין ללבוש בין להציע בהם המיטה, ואפילו מטפחות הידים והשלחן אסור. ושמעתי ממרן שליט"א דבבגדי זיעה אפשר להקל ואין צריך להכניס ע"י לבישה קודם ר"ח. [עי' פ"ת יור"ד סי' שפ"ט סק"ב וז"ל בשו"ת לחמי תודה סי' ל' העלה דהא דלא התירו אלא לאחר ז' [באבל] היינו דוקא במחליף לתענוג אבל אם מחליף לצורך כגון שהחלוק מלוכלך או משום עירבוביא [כינים] שרי אפילו בחול תוך שבעה ע"י כך כמו ברחיצה דלא אסור אלא של תענוג כמש"ל סי' שפ"א ע"ש, ומה שלא בא הדבר מפורש בפוסקים אין זה אלא לרוב פשיטותו שהוא דבר הלמד מדין רחיצה וסיכה, וע"ש שהאריך בזה].

ד* שמעתי ממרן שליט"א. ודין מי שאין לו אלא חלוק אחד, מובא במ"ב סי' תקנ"א ס"ק כ"ט מאחרונים.

ה שם ברמ"א, ומ"ב ס"ק ל"ג.

ו מ"ב ס"ק ל"ב.

ז ברמ"א שם ואסור ליתן כלים לכובסת אינה יהודית לכבס מר"ח ואילך [ובמ"ב ס"ק ל"ד, ואפילו אומר לכבס אחר ט"ב ג"כ אסור מטעם מנהגא [מג"א] ובספר א"ר צידד להקל ליתן מר"ח ואילך לכבס אחר ט"ב והביאו הפמ"ג. ולענין כלי פשתן [ע"ש בשו"ע] בודאי יש לסמוך ע"ז]. אבל קודם ר"ח מותר לתת אע"פ שכובסת אחר ר"ח. וכתב במ"ב ס"ק ל"ה, וה"ה אפילו אם תכבס בשבוע שחל ט"ב, (כ"מ מביאור הגר"א וכ"כ בדמשק אליעזר).

בגדים לכמה שבתות שצריך בדרך". ונראה שהיום לא שייך כ"כ היתר זה שאז לא יכלו לכבס בדרך אבל כהיום אפשר.

ו. אסור ליהודי לכבס בגדי נכרים. ואם ניכר שהם בגדי נכרים ולא בגדי יהודים^ט מותר. והאיסור הוא בשבוע שחל בו ט"ב בלבד ולא מר"ח.
בדין כביסה ותספורת במוצאי התענית עיין להלן.

ז. אסור לגדולים לכבס בגדי ילדים קטנים בשבוע שחל בו ט"ב^א. אבל בגדים שמתלכלכים מיציאות של הקטנים מותר, וכן שאר בגדי קטנים נוהגים להקל^י. ויכבסו בצנעא ככל האפשר^י.

ח מ"ב ס"ק ל"ט. ובשעה"צ ס"ק מ"א כתב שמקורו מא"ר כשיטת הב"ח והעתיקהו הדה"ח והח"א. ועיי' ישראל כשא"א ע"י נכרי והוא צורך גדול הב"ח מתיר אבל המ"א וא"ר אוסרים וכ"ה בראב"ן [ח"א].

ט בשו"ע סי' תקנ"א ס"ה, אסור לעבריות לכבס בגדי העכו"ם בשבוע זה. וכתב במ"ב ס"ק מ"ב, אע"ג דמדינא שרי שהרי אין איסור כיבוס משום דאסור במלאכה אלא כדי למעט בשמחה ולהראות האבילות וזה לא שייך בכיבוס בגדי נכרים, אפ"ה אסור מפני מראית עין (תה"ד) שאין ניכר שהם של נכרים. אמנם במקום שהנכרים יש להם מלבושים אחרים שניכר לכל שהם של נכרים יש להקל (מ"א וכ"מ בתה"ד), ובאין לו מה לאכול ודאי כדי חייו שרי עכ"פ (שם). וכ' בשעה"צ סקמ"ד וע"ש עוד שכתב דאפשר דבצנעא נמי שרי והעתיקו הח"א, והוא מטעם דאף דכל מקום שאסרו מפני מראית העין אף בחדרי חדרים אסור, זהו דוקא בדבר שיחשדוהו לאיסור דאורייתא, עיין לעיל בסי' ש"א במ"ב ס"ק קס"ה.

י בשו"ע כתב דאסור בשבוע שחל בו ט"ב. וכתב במ"ב ס"ק מ"ג, בזה אף לדין לא נוהגים מר"ח מדלא כתב רמ"א דנוהגין בזה אף מר"ח בסעיף שאח"ז, [ח"א] ובשעה"צ כתב, ובדה"ח העתיק גם בזה מר"ח, ונראה להקל כיון דמר"ח אינו אלא מנהג.

יא שו"ע סי' תקנ"א סעיף י"ד. אסור לגדולים לספר לקטנים ולכבס כסותם בשבת שחל ט"ב להיות בתוכה. ובמ"ב ס"ק פ"ב כ' דלדין יש להחמיר בתספורת מ"ז בתמוז וכיבוס מר"ח. ובח"א כתב דלצורך קטנים אין להחמיר אף לפי מנהגינו אלא בשבת זו.
יב כתב הרמ"א שם מיהו בגדים שמלפפין בהם קטנים לגמרי שמוציאים בהם רעי ומשתינין בהם הני ודאי משרא שרי, ואפילו בגדי שאר קטנים נוהגים להקל. [דאין בכיבוסם משום שמחה].

יג במ"ב ס"ק פ"ג, ומ"מ לא יכבסו הרבה ביחד. ויכבסו בצנעא אם אין מכבסו ע"ג הנהר [מ"א].

- ח. מותר ללבוש בגדי שבת לצורך שידוך, אם יש צורך בכך.^י
 ט. בית מלון מותר לו להציע את מטות האורחים בסדינים מכובסים. וכן אם הגיע אורח לביתו מותר לתת לו סדינים ובגדי שינה מכובסים.^י
 י. צחצוח נעליים שנתלכלכו מותר כרגיל, ובודאי דמותר לצורך שבת.^י

רחיצה

- א. נוהגים שלא להתרחץ מר"ח ואילך אפילו בצונן, רק פניו ידיו ורגליו.^י
 מ"מ במקומות החמים כמו פה באה"ק שהחום גובר ומזיעים הרבה יש להקל לרחוץ כל הגוף בצונן, אבר אבר, ולא כל הגוף בבת אחת. והדבר מסור ללב ירא ה' מתי להקל בזה.^י
 ב. הרגילים ללכת למקוה לפני התפלה יכולים לעשות כן גם בתשעת הימים.^י
 ג. רחיצה לצורך רפואה מותרת אפילו במים חמים. ואפילו בשבוע שחל בו ט"ב.^י
 ד. קטנים שנגרם להם פצעים וגירויים מחמת אי רחיצה מותר לרחצם.^י
 ה. רחיצה לצורך מצוה מותרת אפילו בחמין.^י

- יד שבט הלוי ח"ט סי' קל"א ד', דמותר לבחור ללבוש בגדי שבת אם זה יכול לעזור להצלחת השידוך.
 טו שמעתי ממרן שליט"א.
 טז שמעתי ממרן שליט"א. שאינו אלא הסרת לכלוך ואינו בכלל גזירת כיבוס.
 א בשו"ע סי' תקנ"א סעיף ט"ז, יש נוהגים שלא לרחוץ מר"ח, ויש שאין נמנעין אלא בשבת זו. וכתב הרמ"א, ונוהגין שלא לרחוץ אפילו בצונן מר"ח ואילך.
 ב שבט הלוי ח"ז סי' ע"ז ב'. [וכן שמעתי בשם מרן החזו"א זצ"ל דלעת הצורך יש להתיר לרחוץ אבר אבר בצונן].
 ג בתשובה שם. וכן מותרת טבילה לסגולה בחדש התשיעי.
 ד מ"ב ס"ק פ"ח מא"ר. ובשעה"צ ס"ק צ"ד כתב, ולכן מעוברת שהגיע קרוב לעת לידתה שטוב לה לרחוץ בחמין בכל אלו שרי דהוה לרפואה ולא לתענוג. וכן יולדת או מי שהוא אדם חלוש ואמר לו הרופא שצריך לרחוץ בכל יום בחמין שרי מלבד בט"ב עצמו צריך ליזהר מזה [דה"ח בשם א"ר].
 ה מ"ב ס"ק צ"ג, קטנים שיש להם חטטין בראשן נוהגין לרחצם בראשם [לבוש].
 ו כתב הרמ"א, ולצורך מצוה שרי ולכן נדה רוחצת וטובלת. [ובביאור הלכה כתב אפילו בחמין]. וכן מותר להסתפר וליטול צפרניים וכל מה שרגילים לעשות לצורך טבילת מצוה אף בשבוע שחל ת"ב (סי' תקנ"א במ"ב סק"כ). ואפילו אם טובלת ליל יו"ד מותר

ו. קציצת צפרנים מותרת לכבוד שבת, וכן לצורך מצוה'.
דיני רחיצה בערב שבת חזון, וכשחל ר"ח בער"ש וט' באב בשבת ראה להלן.

אכילת בשר ויין

א. נוהגים שלא לאכול בשר כולל בשר עוף [אבל דגים מותר], ולא לשותות יין מר"ח עד התענית^א. ולגבי חולה ויולדת עיין בהערה.

לה לרחוץ בערב ט"ב אם א"א לה לרחוץ ליל יו"ד. ועיין בביאור הלכה דהרמ"א לשיטתו ביו"ד סי' קצ"ט ס"ד, אבל לדעת הש"ך שם מעיקר הדין תרחוץ בעט"ב אפילו אפשר לה לרחוץ בלילה, דגול מרבבה. אמנם דעת מרן שליט"א שאין לעשות החפיפה בערב ט"ב אלא במוצאי ט"ב, כדעת הסדרי טהרה (יו"ד סי' קצ"ט סק"כ ד"ה בשו"ת). ועיין בשיעורי שבט הלוי (סימן קצ"ט ס"ד אות ב').

כתב עוד הרמ"א, ונראה דה"ה אשה הלו בשבת לבנים יכולה לרחוץ מעט כדרכה בשאר השנה הואיל ואינה עושה לתענוג רק לצורך מצוה. ובשעה"צ ס"ק ל"ה כתב דהט"ז ביו"ד סי' שפ"א כתב לענין אבילות שאין לה לרחוץ כל גופה ללבישת הליבון אלא תרחץ פניה של מטה לבד וה"ה לענין ט"ב [מחה"ש].

ז במ"ב סי' תקנ"א סק"כ, לענין נטילת צפרניים יש דיעות בין האחרונים (הט"ז סקי"ג אוסר והמ"א בסעיף זה מתיר) אכן לצורך טבילת מצוה בודאי שרי וכן לכבוד שבת שרי בע"ש. [וה"ה דמותר כשיש חשש חציצה לנט"י]. (והנה בט"ז קאי על שבוע שחל בו וכן הביאו בנוב"ק יו"ד סי' צ"ט (ולהלכה ס"ל כמ"א) ולא הזכירו דלרמ"א מר"ח אסור. וכן בקצש"ע הביא רק לגבי שבוע שחל בו).

א שו"ע סי' תקנ"א ס"ט יש נוהגים שלא לאכול בשר ושלא לשותות יין בשבת זו ויש שמוסיפין מר"ח עד התענית. [ובמ"ב ס"ק נ"ח ור"ח בכלל, וכן המנהג במדינותינו (כ"מ בדה"ח וח"א). ושמעתי ממרן שליט"א דהחיד"א כתב שמנהגם לאכול בשר. [וכ"כ בכף החיים ס"ק קכ"ו] ואמנם אין מנהג האשכנזים כן. ואף שזו סעודת מצוה מ"מ גם בסעודת פורים מסתפק המ"א אם בשר מעכב ולהלכה אינו מעכב. ומלבד זה ר"ח אב הוא יום תענית צדיקים, ובודאי שאין איסור בהמנעות מבשר]. ויש שמוסיפין מ"ז בתמוז [מלבד השבתות]. ועיין במ"ב ס"ק נ"ו דמליל ר"ח אסור. ואם הציבור התפללו ערבית בר"ח מבעו"י נאסר אף היחיד שלא התפלל עדיין [מג"א]. וע"ש בשעה"צ ס"ק נ"ז.

ועיין בשו"ע דשוחטין לחולה וכתב במ"ב ס"ק ס"א דהיינו דאפילו חולה קצת מותר לאכול. וכתב במ"ב ס"ק ס"ד מי שא"א לו לאכול מאכלי חלב מותר לו לאכול בשר

נוהגים שלא לאכול תבשיל שנתבשל עם בשר. אבל אם נתבשל בקדירה בשרית מותר.

וכן יש להמנע מעוגה שנותנים בה יין לשבח הטעם^ב.

ב. חומץ יין מותר. ויין תוסס בתוך ג' ימים לסחיטה אסור. מותר לשתות כל שכר [וליקר]^ה.

ג. אין שוחטין מר"ח ואילך עד יו"ד באב רק לצורך חולה או לסעודת שבת וסעודת מצוה^ה.

עוף או בשר מלוח ג' ימים. (מ"א וא"ר. וע"ש בא"ר דכ"ש דמותר בתבשיל של בשר) ומינקת שהחלב רע לתינוק כשאינה אוכלת בשר יש להקל אף בבשר בהמה (פמ"ג וש"א). ועיין במ"ב ס"ק ס"א ממ"א (סי' תקנ"ה סק"ט) דנהגו קצת יולדות למנוע מז' באב ואילך למנוע מבשר ויין.

ב. שו"ע תקנ"א ס"י, יש מי שאומר שהנוהגים שלא לאכול בשר בימים הנזכרים מותרים בתבשיל שנתבשל בו בשר ואסורים בבשר עוף ובשר מלוח. ועיין במ"ב ס"ק ס"ג שומן של בשר דינו כבשר עצמו ואסור לאכול תבשיל שיש בו שומן. והאידנא נהיגי עלמא לאסור אף תבשיל של בשר ודוקא בתבשיל של בשר אבל אם רק נתבשל בקדרה של בשר פשיטא דמותר [אחרונים].

ב* בשבט הלוי ח"ט סי' קל"ב כתב דעוגה שיש בה יין דומה לתבשיל של בשר שאנו מחמירים, ויש להחמיר. ולקטן שלא הגיע לגדר ההתאבל על ירושלים יש להקל בכה"ג. ובסעודת ברי"מ ומחלקים עוגות לאחר הברית קודם הסעודה אין לחלק כן לרבים, אף שמסברא זה שייך לסעודת מצוה, מ"מ הא כ' רמ"א דבשבוע שחל בו ט"ב לא ישתתף רק מניין מצומצם ע"כ אין כדאי לחלק כן לרבים.

ג. רמ"א שם, ובמ"ב ס"ק נ"ז, וחומץ לענינינו מיקרי כל שבני אדם נמנעין מלשתותו מפני חמיצותו. (כ"מ בדה"ח וח"א).

ד. שו"ע ס"י.

ה. ברמ"א סי"א ומותר לשתות כל שכר אפילו של דבש שקורין מעד.

ו. סי' תקנ"א ס"ט ברמ"א, ומצניעין מר"ח ואילך הסכין של שחיטה שאין שוחטים כ"א לצורך מצוה כגון לחולה או שבת או מילה וכיוצא בו. [כגון פדיון הבן. וסעודה שעושין בלילה שלפני מילה אינה סעודת מצוה. יד אפרים, מ"ב]. ועיין במ"ב דהיינו דאין שוחטין עד יו"ד באב למנהגינו שאין אוכלין בשר עד יו"ד באב בחצות [מ"א בשם הב"ח]. ואם חל ט"ב ביום ה' מותר לשחוט בט"ב אחר חצות לכבוד שבת. ובמקום הפסד שלא ימצא קונים לטריפה מותר לשחוט גם ביום ד' דאל"כ מימנעי ולא שחטי.

- ד. כל מי שאוכל בשר במקום שנוהגים בו איסור, פורץ גדר הוא וינשכנו נחש'.
ה. נוהגים להחמיר שלא לשתות יין בברכת המזון בימי החול. וע"כ יברך בלא כוס".
וכן בהבדלה נותנים לקטן שהגיע לחינוך וישתה רוב כוס. וכשאינן קטן מותר לשתות בעצמו יין ההבדלה".
ו. קטן שהגיע לחינוך אסור בבשר ויין אם הוא בריא'.
ז. מי ששכח ובירך על יין, או על בשר בתשעת הימים, יטעם כל שהוא שלא יבוא לידי ברכה לבטלה".

סעודת מצוה

- ח. בסעודת מצוה כגון ברית מילה ופדיון הבן אוכלים בשר ושותים יין כל השייכים לסעודה". והיינו כל מי שהיה הולך בזמן אחר לסעודה זו מחמת

- [מ"א וא"ר] ומי שחכר מהשר להאכיל בשר לערלים ואם לא ישחוט יפסיד, אזי יתן מכל בהמה לעני חולה איזה חתיכה וא"א לכזית בשר בלא שחיטה [ח"א].
ז שו"ע סעיף י"א.
ח בשו"ע סי' תקנ"א ס"י, ומותר לשתות יין הבדלה וברכת המזון. וכ' הרמ"א ונוהגין להחמיר שלא לשתות יין בברכת המזון ולא בהבדלה.
ט ברמ"א שם, נותנים לתינוק [ובמ"ב ס"ק ע' שהגיע לחינוך וישתה רוב הכוס. ודוקא אם לא הגיע עדיין להתאבל על ירושלים].
י סי' תקנ"א במ"ב ס"ק ע' דקטן שהגיע לחינוך אף שאינו יודע להתאבל על ירושלים אסור בבשר ויין אם הוא בריא. ובשעה"צ ציין המקור א"ר ודגמ"ד ודלא כמ"א, וכתב והנה בח"א ראיתי שהעתיק דברי המ"א ולפלא כיון שרבים חולקים עליו וכן בדה"ח העתיק להחמיר כוותיהו.
יא* שבט הלוי ח"ט סי' קל"א א'. דכיון שאינו אלא הרחקה ומנהג מפני אבלות ירושלים לכו"ע יטעם דאין זה שייך במקרה זה, ואינו דומה למ"ש בשבה"ל (ח"א סי' ר"ה בהערות לסי' ר"ו, ובח"ד סי' כ', וח"ה סי' כ"ד) דאם בירך ונודע לו שיש חשש איסור במאכל דלא יטעם ולא יחשוש לברכה לבטלה, דהתם יש איסור ממש. וכן שמעתי ממרן שליט"א לגבי מי ששכח ובירך על בשר דפשיטא דיטעם משהו, דאין בטעימה זו שמחה וודאי דלא גזרו בכה"ג.
יא רמ"א שם.

קירבה או ידידות^י. ונשים במקום שדרך לזמנן לסעודה ג"כ מותרות^י.
 ט. סעודת סיום מסכת נחשבת גם היא לסעודת מצוה. ומ"מ אם לא נזדמן הסיום בדרך לימודו לא ימהר או יאחר בשביל זה. וגם אם לא היה עושה סעודה בשאר הימים אפשר שלא יעשנה גם עתה^י.
 ומי המותרים להשתתף בסעודה זו עיין בהערה טי. ואין הדעת נוחה להקל לעשות סיום לאכול בשר וליתן לנשים ולילדים בסביבה טי^י.

יב מ"ב ס"ק פ"א מהט"ז. וכתב עוד הרמ"א אבל יש לצמצם שלא להוסיף. וכתב המ"ב דהיינו דמי שלא בא מחמת קורבה או אהבת רעים רק לאכול ולשתות עבירה היא בידו [מג"א].

יג שם ממ"א וש"א. ועו"ש דמי ששולחין לו לביתו אסור לאכול. ועיין במ"ב ס"ק ע"ז שכתב, והנה בלבוש כתב דמר"ח עד ט"ב לוקחין מנין מצומצם, ויש לוקחים עשרה מלבד הקרובים השייכים לבעל הסעודה. והנה בח"א העתיק כהלבוש, אבל בדה"ח משמע דיוכל לנהוג להקל כדעת הרמ"א דמר"ח עד השבוע שחל בו ט"ב מותר לזמן כל השייכים לסעודה ואפילו כמה מנינים.

יד רמ"א שם, ומ"ש ומ"מ וכו' במ"ב ס"ק ע"ג. [והנה הרמ"א כתב ג"כ וסעודת אירוסין. וכל האחרונים תמהו בזה דהא בשו"ע ס"ב איתא דאין לעשות סעודת אירוסין, ועיין במג"א דיש שמחקו תיבות אלו, והב"ח כ' דכשאין לו אשה ובנים מותר. ומג"א חולק ע"ז, וכ' דאפשר לומר דמיירי שלא בשעת אירוסין או שלא בבית ארוסתו דאז ליכא שמחה. וראיתי בשם האמרי אמת מגור זצ"ל שהיה כתוב בשו"ע וסיום מסכת וס"א בר"ת, והכוונה וספרים אחרים [עיין פמ"ג שם], והמדפיס טעה ופתח את הר"ת וכתב וסעודת אירוסין].

טו במ"ב ס"ק ע"ג סיים, אכן אם נזדמן כראוי מותרים לאכול אף אותן שלא למדו עמהן אם היו הולכים ובאין גם בזמן אחר משום ריעות [מ"א וא"ר]. ובביאור הלכה הביא מסידור ר' יעקב עמדין שדעתו דדוקא מחזיקי הלומדים והגבאים המשגיחים עליהם ומשרתיהם מותרים אפילו הם רבים, אך לזמן אחרים מלבד אלה מפני הכבוד והאהבה או לאיזה תועלת שהוא הוא איסור גמור. ומ"מ פשוט דאם אותן הבאים מסייעים לעשות הסעודה בודאי מותר דהוא בכלל מה שאמר הגמרא תיתי לי דכי הוי מסייעי רבנן מסכת עבידנא יומא טבא לרבנן וכמ"ש המ"א.

טז* כתב בשבט הלוי ח"ו סי' ע"ב בענין הסיום בתשעת הימים לאכול בשר וגם הנשים וילדים בסביבה, אין דעתי נוחה להקל כי כמדומני מזלזלים במנהג קדום, וחשש חולשה ופקו"נ אין כאן כי אפשר ובריא לאכול גם מאכלים שאינם בשריים, ולמה לנו

י. בשבוע שחל בו ט"ב אין לאכול בשר ולשתות יין בסעודת מצוה רק מנין מצומצם^{טז}. היינו שמלבד בעלי השמחה [ובברית הסנדק והקוואטר] והקרובים הפסולים לעדות ניתן להזמין עשרה אנשים נוספים משום רעות ועיין בהערה^י וזה מותר אפילו בערב ט"ב, ויעשנה קודם חצות^{יח}.

בגדי שבת בשמחה

יא. מי שהולך לשמחה [ברית מילה, בר מצוה, ופדיון הבן] מר"ח עד ט"ב אינו לובש בגדי שבת^{יט}.
 יב. בברית מילה מר"ח עד ט' באב נוהגין שהמוהל והסנדק ואבי הבן ואמו לובשים בגדי שבת^כ. וכן האשה שמכנסת התינוק (קוואטר) נוהגת ללבוש בגדי שבת שזה עיקר מצותה^{כא}.
 והסבים, אבי אבי הבן ואבי היולדת, שרגילים ללבוש בשמחת נכדיהם בגדי שבת ג"כ נוהגין להקל וללבוש בגדי שבת הם ונשיהם^{כב}.

להקל במה שאין צורך, ואם יש צורך גם בלא"ה אפשר להקל, ע"כ.

טז מ"א שם. ועיין במ"ב ס"ק ע"ז ממ"א, דט"ב שחל בשבת ונדחה אין לו דין שבוע שחל בו ט"ב ולכו"ע מותר לזמן כל קרואים שירצה. וביארו הלבושי שרד ומחצה"ש דמה שמציין המ"א לס"ד כוונתו דשם יש דעות בשו"ע בזה והיינו בתספורת וכביסה דאסורים מדינא, אבל בדברים של מנהג וחומרא יש להקל.

יז מ"ב מהט"ז, ובשעה"צ ס"ק פ"ה כתב והסנדק והמכניס והמוציא (שקורין קוואטר) נמי הוא בכלל הזה [פמ"ג]. (וכתב בשעה"צ (ס"ק פ"ד) וממ"א משמע דמפרש מנין מצומצם עם הקרובים). והשאר יאכלו מאכלי חלב [מ"א]. ועיין בשעה"צ ס"ק פ"ז שכתב, אכן לפלא למה לא העתיק הדה"ח דבשבוע שחל ט"ב אין לזמן כל השייכים לסעודה דבזה שוים המ"א והלבוש. ואולי דס"ל כמסקנת הט"ז דע דשוים הם לקולא ע"ש.

יח רמ"א, וע"ש במ"ב ס"ק ע"ח ובלבד שיעשנה קודם חצות [מג"א וש"א]. ובשעה"צ הביא דבבגדי ישע כתב דלכתחילה בודאי ימהר לעשות קודם חצות אבל אם נמשך הסעודה אחר חצות אין חשש רק שלא יהיו יותר מיו"ד ואפשר דדוקא לאלו הלומדים בעצמם.

יט סי' תקנ"א ס"א ברמ"א. ולצורך הצלחת השידוך מותר, שבט הלוי ח"ט סי' קל"א ד'.

כ רמ"א שם. ואמו, במ"ב.

כא מ"ב ס"ק ג' ממג"א. ובשעה"צ כתב, ובספר א"ר מצדד דגם המכניס והמוציא הוא לזה כבעל ברית.

כב שע"ת סק"א, וכתב עוד וכמדומה שנוהגין להקל גם שאר קרובים אשר דרכם אם היה

ערב שבת ושבת חזון

- א. מי שרגיל להתרחץ ולחפוף ראשו במים חמים בע"ש לכבוד שבת, מותר לרחוץ בערב שבת חזון פניו ידיו ורגליו ולחפוף ראשו במים חמים אבל לא עם סבון.¹ [ואנשים שעובדים כל השבוע ומזיעים הרבה ואינם יכולים להעביר הזיעה בלי סבון יש להקל להם עם סבון, ובמים צוננים בלבד].²
- ב. טבילה במקוה בערב שבת מותרת.³
- ג. קציצת צפרנים לכבוד שבת מותרת.⁴
- ד. ולכבוד שבת מותר לפרוס מפות מכובסות על השלחנות. אבל בסדינים וכלי מיטה נהגו איסור.⁵

בימים אחרים ללבוש בגדי שבת הם לובשים גם עתה וצ"ע בזה, ונראה שצער הוא לאבי הבן והיולדת כשאין מתערבים בשמחתם הקרובים האלה בלבישת לבנים, ולשאר קרובים יש להחמיר. ועיין מח"ב בשם זרע אמת שבעל ברית אסור ללבוש בגדים חדשים בשבוע זה. ונשים הנושאות את התינוק לביהכנ"ס, והמושיטה את התינוק לביהכנ"ס של אנשים (שקורין קוואטר שאפט) לובשין ג"כ בגדי שבת כיון שאין להם מצוה אחרת במצות מילה רק זו לבד ועיין בפ"מ, עכ"ל. והוראת מרן שליט"א דמי שאינו נוהג ללבוש בכל פעם בגדי שבת לא ילבש, ובמקום שנוהגים להקל אין למחות ביד המקילין.

- א. כתב הרמ"א ואפילו בע"ש של חזון אסור לרחוץ כ"א ראשו ופניו ידיו ורגליו בצונן. [ואפילו רגיל לרחוץ בכל ער"ש כל גופו בחמין אסור לרחוץ כל גופו אפילו בצונן, מ"ב אחרונים]. ויש מקילים בחפיפת הראש בחמין למי שרגיל בכל בכל שבת. [ובמ"ב ס"ק צ"ז מח"א, דה"ה דשרי פניו ידיו ורגליו בחמין למי שרגיל בכל בכל שבת]. ובמ"ב ס"ק צ"ו כתב דבסבון אסור. וכ"כ להלכה בשבה"ל ח"ז סי' ע"ז ב'.
- ב. שבט הלוי ח"ח סי' קכ"ז ע"ש באריכות.
- ג. במ"ב ס"ק צ"ה כתב, ולענין טבילה הנוהג לטבול בכל ע"ש מותר ומי שמבטלה לפעמים מפני טירדת עסקיו או מפני הצינה אסור.
- ד. במ"ב סי' תקנ"א סק"כ דלכבוד שבת שרי בע"ש. (ובימי השבוע עיין לעיל).
- ה. שם ברמ"א, לכבוד שבת מציעין לבנים כמו בשאר שבתות, וכתב במ"ב ס"ק ל"ג היינו על השלחנות מותר להחליף לבנים (ט"ז וש"א בשם רש"ל) אבל להחליף סדינים לבנים נהגו איסור.

- מי שאין לו כתונת לשבת יש להקל לכבס לכבוד שבת. [וע"י נכרי ודאי שרי].
ה. צחצוח נעליים עם משחה לכבוד שבת מותר.
ו. המנהג המקובל כהיום כמעט בכל המקומות הוא שמחליפין בשבת חזון כל בגדי החול לבגדי שבת.
וכן אין משנים בביהכנ"ס בפרישת הפרוכת והמפות משאר שבתות השנה.

ערב ט' באב

- א. לא יטייל בערב ט' באב.
ב. בערב ט' באב אין אומרים תחנון במנחה.
ג. נוהגים שלא ללמוד בערב ט"ב מחצות ואילך רק בדברים המותרים בט"ב.

- ו במ"ב ס"ק ל"ב כתב דמשמע מהרמ"א שלכבוד שבת מותר לכבס ביום ה' וביום ו', ובדרכי משה משמע שנהגו בזה לאיסור. אכן אם אין לו כתונת לשבת יש להקל (מ"א וח"א) וע"י עכו"ם פשיטא דשרי.
ז שמעתי ממרן שליט"א, ואף בימות החול אם נתלכלכו מותר לצחצח שאינו אלא הסרת לכלוך, ואינו בכלל גזירת כיבוס.
ח בסי' תקנ"א ס"א כתב הרמ"א, אפילו בשבת של חזון אין מחליפין ללבוש בגדי שבת כ"א הכתונת לבד. ובמ"ב סק"ו הכתונת, שאינו לובש אלא מפני הזיעה, ומטעם זה מותר להחליף גם הפוזמקאות וזה מותר אפילו בשבת שחל בו ט"ב. ובק"ק ווילנא נוהגין ע"פ הגר"א ללבוש בגדי שבת, ויש משנים בגד אחד. וכ"כ ר"י עמדין בשם אביו הגאון שצריך ללבוש בגדי שבת אפילו בשבת שחל בו ט"ב. [ובערוך השלחן כתב דבזמנם לא היה ניכר הפרש כ"כ בין בגדי שבת לבגדי חול, אבל בזמנינו שיש בגד מיוחד לשבת (שטריימל וכדו') הוה אבילות בפרהסיא אם ילבש בגדי חול וע"כ נשתנה המנהג].
ט שם ברמ"א אבל פורשין פרוכת של שבת [וה"ה מפות ומכסאות, מ"ב ממהרי"ל], אם לא שאירע ט' באב בשבת ונדחה שאז אין פורשין פרוכת של שבת.
א שו"ע סי' תקנ"ג ס"ב ברמ"א.
ב שו"ע סי' תקנ"ב ס"ב, משום דאיקרי מועד.
ג סי' תקנ"ג ס"ב ברמ"א. וכתב המ"ב סק"ח, והנה מהרבה אחרונים משמע שתפסו המנהג הזה ולא ערערו עליו דאפילו אם חל בשבת הסכימו כמה אחרונים להתנהג כמ"ש הרמ"א. אמנם יש איזה אחרונים שפקקו מאד על המנהג, ראשון לכל הרש"ל כתבו עליו שלמד בעצמו אחר חצות והתיר גם לאחרים בזה. גם הגר"א בביאורו כתב

ד. גם כשחל ט"ב בשבת אין ללמוד מחצות ואילך רק בדברים המותרים בט"ב.

סעודה המפסקת

- ה. המנהג לאכול בערב ט"ב סעודה קבועה קודם מנחה, ואח"כ מתפללים מנחה ואוכלים סעודה המפסקת. ומפסיקים לאכול מבעוד יום.^ה
 מותר לקחת בערב ט"ב גוללות להקל על הצום.^ו
 ו. אין לאכול בסעודה המפסקת שני תבשילין.^ז ומותר לאכול פירות וירקות חיים אפילו כמה מינים.^ח
 ז. יש להזהר שלא ישבו שלשה לאכול בסעודה המפסקת כדי שלא יתחייבו בזימון אלא כל אחד ישב לבדו ויברך לעצמו.^ט ואף בדיעבד אם ישבו ג' לא יזמנו.^י
 ח. סעודה המפסקת אוכלים בישיבה ע"ג קרקע או כסא נמוך כמו בט' באב. ואין

דחומרא יתירא היא, וכן המאמר מרדכי בספרו מאריך בזה [והועתק בביאור^ל] וכתב שהוא מביא הרבה לידי ביטול תורה להלומדים שמתרשלים ללמוד דברים המותרים בט"ב דאין אדם לומד אלא מה שלבו חפץ, וע"כ דעתו להקל בזה וכתב דכן היה הוא נוהג ע"ש. וכן הח"א כתב שהוא חומרא בעלמא וע"כ נראה דמי שרוצה להקל בזה אין מוחין בידו, ע"כ. ומנהג רבותינו להמנע מללמוד מחצות ואילך.

ד כתב הרמ"א שם, ולכן אם חל בשבת אין אומרים פרקי אבות והיינו אפילו עט"ב שחל בשבת. וקודם חצות מותר, (א"ר דגמ"ר דה"ח ומ"ב). וכתב במ"ב ס"ק י' והט"ז מפקפק מאד על מניעת הלימוד בשבת ומסיים דהלומד בשבת אחר חצות לא הפסיד שכרו. והיינו אפילו כשחל ט"ב בשבת, וכ"ש כשחל עט"ב בשבת. ונראה דיש לסמוך ע"ז אחרי דאפילו כשחל בחול כמה אחרונים מקילין וכנ"ל.

ה סי' תקנ"ב ס"ט ברמ"א.

ה* שמעתי ממרן שליט"א. [בשד"ח מערכת יוהכ"פ סו"ס א' הביא דיעה לאסור בעריוהכ"פ, שאין לעשות פעולה שלא יקיים מצות ועיניתם, והפוסקים נחלקו עליו. ובת"ב לכו"ע מותר].

ו שם בשו"ע ס"ב וע"ש בפרטי הדין.

ז שם ס"ד.

ח שם ס"ח.

ט מ"ב ס"ק י"ט.

צריך לחלוץ מנעליו. ואוכלים ביצה קשה ומטבילים אותה באפר"א.

דברים האסורים בט"ב

- א. ט' באב אסור בחמשה עינויים, באכילה, ברחיצה וסיכה, ונעילת הסנדל ותשה"מ, ואסור בתלמוד תורה^א.
- ב. האכילה בצום ושאר העינויים כנעילת הסנדל אסורים מיד לאחר השקיעה, ובין השמשות אסור. אבל אין צריך להוסיף מבעוד יום^ב.

רחיצה וסיכה

- ג. רחיצה אסורה בין בחמין בין בצונן אפילו להושיט אצבעו במים אסור^ג.
- ד. נתלכלכו ידיו בבובץ וכדו' מותר לרחוץ להעביר הלכלוך, ולא ירחץ כל ידיו אלא לפי הצורך להעביר הלכלוך^ד. ואשה העובדת במטבח וצריכה לשטוף בשר או כלים מותרת אף שממילא רוחצת גם ידיה^ה.
- ה. מי שעשה צרכיו נוטל ידיו עד קשרי אצבעותיו^ו.
- ו. צריך להזהר בנטילת ידים בשחרית בקומו מהמטה שלא יטול ידיו אלא עד סוף קשרי אצבעותיו^ז.
- ז. לאחר שניגב ידיו ועדיין לחות קצת מעבירם על עיניו^ח.

- י. שו"ע ורמ"א סי' תקנ"ב ס"ז. ואחר הסעודה מותר לישוב על הספסל עד השקיעה. מ"א ומ"ב.
- יא. ברמ"א ס"ו ויש מחמירים לטבל אחר אכילתן פת באפר ולאכלו ע"ש ויגרס בחצץ וגו'. וברמ"א ס"ד כתב ויש נוהגים לאכול ביצים קשות שהוא ג"כ מאכל אבלים.
- א. שו"ע סי' תקנ"ד ס"א.
- ב. שו"ע סי' תקנ"ג ס"ב.
- ג. שו"ע סי' תקנ"ד ס"ז.
- ד. שם ס"ט.
- ה. מ"ב ס"ק י"ט, דאינו אסור אלא רחיצה של תענוג.
- ו. שו"ע סי' תרי"ג ס"ג.
- ז. שם סעיף יו"ד, וע"ש במ"ב. [בכה"ח סי' ד' סק"ד כ' בשם המקובלים דביוה"כ ות"ב אין הרור"ר שולטת כ"כ].
- ח. שו"ע סי"א. ובמ"ב ס"ק כ"ב דה"ה על פניו ידיו ורגליו כיון דאין בה טופח ע"מ להטפח

- ח. מפה ששרתה במים והוציאו ונתייבשה ואין בה טופח ע"מ להטפח, מותר לקנח בה פניו ידיו ורגליו אפילו אינו עושה רק לתענוגט.
- ט. כהן העולה לדוכן נוטל ידיו עד הפרק.
- וכן חולה הנוטל ידיו לאכילה נוטל עד הפרק.
- י. סיכה - אינה אסורה אלא סיכה של תענוג [כגון מריחת שמן או משחה על הגוף לתענוג], אבל מריחת משחה לצורך רפואה מותרת.
- דין הפסק טהרה ולבישת לבנים עיין בהערה א.

נעילת הסנדל

- יא. אסור לילך במנעל של עור או במנעל של עץ מחופה עור בין שהמנעל עץ ורק מלמעלה עור ובין שהסוליה מעור ואם כל המנעל מעץ או מגומי מותר [ויש

וכ"ז דוקא בדרך העברה אבל לרחצם בהדיא לא. וכתב עוד בשו"ע ואם היה לפלוג ע"ג עיניו ודרכו לרחצם במים רוחץ ומעבירו ואינו חושש דהוה ליה כטיט וכצואה שרוחץ כדרכו ואינו חושש.

שו"ע סי"ד ברמ"א.

י. כ"כ לגבי יוהכ"פ בסי' תרי"ג במ"ב סק"ז, והנטיילה הוא עד הפרק כמבואר לעיל בסי' קכ"ח סי' [ח"א בשם א"ר]. וכ' בשעה"צ ואף דפמ"ג מצדד ד"ל דביוהכ"פ די עד קשרי אצבעותיו עיינתי במטה אפרים שכתב דכיון שבמטה משה כתב כן שממנו העתיק הא"ר לדינא אין לזוז מדבריו. ואחר כ"ז הלא הרחיצה הזו אינה לתענוג וליכא איסור בזה. [וכ"כ בשע"ת סי' תקנ"ד סק"ז. אמנם בכה"ח סי' קכ"ח סק"ל וסי' תרי"ג סק"ט"ו פסק כפמ"ג דיטול רק עד קשרי האצבעות].

י*. שבט הלוי ח"ח סי' קל"ט ושכ"כ בשו"ת לבושי מרדכי (מאד) מהדו"ת יו"ד יא ג, ודלא כמהרי"ל דיסקין בקו"א סי' ש"ח שנסתפק בזה, [וכ"כ להתיר בכה"ח סי' תקנ"ד סק"ג].

יא. שו"ע סט"ו. סיכה אינה אסורה אלא של תענוג אבל מי שיש לו חטטין בראשו סך כדרכו ואינו חושש. וע"ש בביאור הלכה.

יא* בהפסק טהרה לא תרוחץ כל הגוף רק מעט בלבד (סי' תקנ"א בשעה"צ סק"ל"ה). ולא תלבש לבנים מכובסים רק שיהיה הבגד בדוק ונקי, ואם אין לה מותר דלצורך מצוה לא גזרו, (רמ"א שם סט"ו). ואין טובלים בליל תשעה באב (סי' תקנ"ד ס"ח). והחפיפה תעשה במוצאי ט"ב, עיין לעיל עמ' ט"ז הערה ו'.

מחמירים בשל עץ^{יב}.

יב. נעליים נוחות מאוד העשויות מגומי ושאר חומרים יש להמנע מללכת בהם

בט"ב כיון שאין מרגיש בהם עינוי כללי.

יג. יש להזהר בט"ב בדיני הרחקות נגיעה וכדו' ועיין בהערה ד'.

שאלת שלום

יד. אין אומר אדם לחבירו שלום בט"ב. ומי שאינו יודע ואמר לו שלום משיבים לו בשפה רפה ובכובד ראשי^{יז}. ולע"ה טוב שיודיע שהיום אסור ליתן שלום ולא יהיה לו עליו תרעומת עבור זה^{יח}. וכן אין לומר בוקר טוב וכדו' בשאר לשונות^{יט}.

טו. מותר לומר מזל טוב בט' באב^י.

יב שו"ע סט"ז. ועיין תרי"ד, ובמ"ב שם כתב שהא"ר מחמיר בשל עץ.

יג במ"ב שם ס"ק ל"א ציין לשע"ת סק"ט, [שהביא משו"ת פנים מאירות ח"ב סי' כ"ח שיש להחמיר מלצאת במנעל העשוי מלבד כצורת מנעל רגילה ומגין על הרגל ואינו מרגיש כלל שהוא יחף ולא בכלל עינוי הוא והמחמיר תבוא עליו ברכה]. ועיין במ"ב סי' תרי"ד שכתב שאף שאין למחות ביד המקילין (לצאת בנעלי בית של גומי) אחרי שהשו"ע ורוב אחרונים מקילין בזה, מ"מ מי שאפשר לו נכון להחמיר בזה ולילך בגרביים של בגד כנהוג, ע"כ. ויש נוהגים כמ"ש בהגהות חת"ס שם שברחוב הולכים עם נעל המותרת ובביהכ"נ מורידים הנעל ועומדים ע"ג הרצפה רק עם גרביים כדי להרגיש את הקרקע.

יד בשו"ע סי' תקנ"ד סי"ח, יש מי שאומר שלא יישן בליל ט"ב עם אשתו במטה ונכון הדבר משום לך לך אמרינן לנזירא. וכתב במ"ב ס"ק ל"ז. ועיין לקמן סי' תרט"ו דאסור ליגע באשתו כאילו היא נדה ואפשר דה"ה בט"ב [כ"כ הד"מ] ומ"מ ביום יש להקל [מ"א]. וביאר בשעה"צ דדוקא ביוהכ"פ שהנשים מקושטות לכבוד היום ויש לחוש לגירוי היצה"ר משא"כ בט"ב שהולכים בבגדים מנוולים. ואם גם בט"ב הולכים מקושטות יש להחמיר בו אף ביום כמו ביוהכ"פ [מחה"ש] ועיין בסי' תרט"ו בט"ז דהוא מצדד להקל בט"ב אף בלילה ואולי לא ראה הד"מ, ע"כ.

טו שו"ע סי' תקנ"ד ס"כ.

טז מ"ב ס"ק מ"ב מפמ"ג.

יז א"ר וח"א וש"א, מ"ב.

יח שמעתי ממרן שליט"א. [כ"כ בגשה"ח פכ"א ז - ד לענין אבל].

טז. אין לתת מתנה בט"ב.

יז. אין לילך לטייל ברחוב שלא יבוא לידי שחוק וקלות ראש.

עשיית מלאכה

יח. נוהגים שלא לעשות מלאכה ושלא להתעסק במסחר בט' באב מהלילה עד חצות היום.

יט. כל העושה מלאכה בט"ב אינו רואה סימן ברכה [במעוה שהרויח] מאותה מלאכה.

כ. ונהגו להחמיר עד חצות בכל מלאכה שיש בה שיהוי קצת אפילו מעשה הדיוט. אבל דבר שאין בו שיהוי כגון הדלקת נרות, או קשירה וכדו' מותרת.

נוהגים שלא להכין צרכי סעודה למוצאי הצום אלא לאחר חצות היום.

כא. ולענין עשיית מלאכה ע"י נכרי עיין בהערה כד.

יט מ"ב ס"ק מ"א מפמ"ג.

כ שו"ע סכ"א יש מי שאומר שלא ילך ויטייל בשוק כדי שלא יבוא לידי שחוק וקלות ראש.

כא בשו"ע סי' תקנ"ד סכ"ב הביא דיש מקומות שנהגו לעשות מלאכה ויש שנהגו שלא לעשות, [כדי שלא להסיח דעת מהאבילות] וע"ש בשו"ע דפרקמטיא [מסחר] בכלל מלאכה היא. ועיין בביאור הלכה דכהיום מנהג כל ישראל בכל מקום שלא לעשות [מטה יהודא] וכוונתו הוא רק עד חצות כדלקמיה בהג"ה, שכ' הרמ"א ולא נהגו באיסור מלאכה כ"א עד חצות. ועי' במ"ב ס"ק מ"ג ממ"א וש"א דגם בלילה אסור.

כב שו"ע סכ"ד ובמ"ב ס"ק מ"ט, כלומר מאותן מעוה שמרויח מאותה מלאכה, [א"ר בשם תניא].

כב* רמ"א שם. וכתב בביאור הלכה ד"ה ע"י עכו"ם, ולענין כתיבה בא"ר בשם שכנה"ג להקל והמטה יהודא דעתו דלענין כתיבה הוא כמו בחוה"מ ע"ש.

כג סי' תקנ"ט בשעה"צ סק"א. [ולגבי שחיטה ע"ש במ"ב ס"ק ל"ט דאין לשחוט למנהגינו שאין אוכלים בלילה בשר ובמקום הדחק יש להקל, אבל קודם חצות אין להקל במקום שנהגו איסור. ולצורך סעוד"מ בלילה מותר לשחוט אפילו קודם חצות וע"ש בשעה"צ].

כד בשו"ע כתב דע"י אינו יהודי מותר אפילו בבית הישראל. ובביאור הלכה הביא מס' מטה יהודא דדוקא אם נותן לו קודם ט"ב. וכתב ולדעתי צ"ע כיון דליכא היסח הדעת עי"ז כמ"ש הגר"א.

וכתב במ"ב ס"ק מ"ז אכן לבנות בנין דאוושא מילתא אסור אפילו ע"י עכו"ם, (שע"ת,

מלאכת דבר האבד מותרת כמו בחוה"מ, ועיין בהערה י"ה.
 כב. אין יושבים ע"ג כסא גבוה בט' באב מהלילה עד חצות היום אלא על הארץ
 ויכול להניח תחתיו בגד או כר קטן וכדומה, ואם קשה לו לשבת על הארץ
 יכול לשבת ע"ג ספסל נמוך י"י. כשנוסעים במכונית מקילים לישב ע"ג הכסא י"י.
 כג. אין לעשן בט' באב ומי שמורגל בו ביותר יש להקל לו לעשן אחר חצות היום
 בצנעא בתוך ביתו י"י.

תלמוד תורה

א. אסור לקרות בתורה נביאים וכתובים, ולשנות במשנה ובמדרש ובגמרא
 בהלכות ובאגדות משום שנאמר פקודי ה' ישרים משמחי לבא. ותינוקות של

ובשעה"צ כתב, ועיין בדה"ח דאף פרקמטיא אסור אפילו ע"י עכו"ם משום דהוי
 פרסום).

וכתב הרמ"א ולחלוב הפרות טוב אם אפשר ע"י אינו יהודי ובמ"ב ס"ק מ"ז ואם א"א
 בנכרי מותר לעשותה בעצמו כמו בחוה"מ, והגר"א מצדד להקל תמיד ע"י ישראל
 בעצמו. ועיין בביאור הלכה שהק' וצ"ע הא בס"ס תקל"ג התירו משום שהוא דבר
 האבד ובאבוד התירו בסעיף שאח"ז אף באפשר ע"י כותים, ואפשר דמירי בענין שאינו
 דבר האבד [אם ימתין עד אחר חצות] וגם מהגר"א משמע דמשום דבר האבד מתירים
 לענין חליבה אף באפשר ע"י עכו"ם, וכ"כ בספר מטה יהודא.

כה שו"ע סכ"ג. וכתב במ"ב ס"ק מ"ח, אם יריד או שיירות באים מותר לקנות מהם ע"י
 נכרי (אחרונים). ועיין בביאור הל' שכ"כ במטה משה ס"י תרמ"ב, ומה שכתבנו ע"י עכו"ם
 דוקא ישבתי קצת הטעם. אח"כ מצאתי בא"ר שכתב וצ"ע דע"י כותים מבואר בסעיף
 הקודם דאפילו באין דבר האבד מותר אף בעצמו. ואפשר דזה בפרהסיא ולרבים לא
 רצה להקל, עכ"ל. [אבל לא ע"י עצמו דמסיח דעת מהאבילות] אפילו קודם חצות,
 וכ"ש למכור דהוה דבר האבד כמ"ש ביו"ד סי' ש"פ ס"ז לענין אבל.

כו שו"ע סי' תקנ"ט ס"ג, ורמ"א שם, ומ"ב ס"ק י"א י"ב.

כז כן המנהג, ויש מחמירים לשים ע"ג הכסא המרופד דף של עץ.

כז במ"ב סי' תקנ"ה ס"ח כתב, אסור לעשן אפילו בד' צומות וכ"ש בט"ב [כנה"ג] והחמיר
 מאוד עד שכתב שמי שמעשן בט"ב היה ראוי לנדותו, ויש מאחרונים שמקילין, וע"כ
 מי שמורגל בו ביותר יש להקל אחר חצות בצנעא בתוך ביתו, וכ"כ בשע"ת בסי' תקנ"ט
 ס"ק ג, ע"כ.

א שו"ע סי' תקנ"ד ס"א.

בית רבן בטלים בוי'. אבל קורא הוא באיוב ובדברים הרעים שבירמיה ואם יש ביניהם פסוקי נחמה צריך לדלגם. ומותר ללמוד מדרש איכה ופרק אלו מגלחין [במס' מו"ק] וכן ללמוד פירוש איכה ופירוש איוב. וכן אגדת החורבן בפרק הניזקין במסכת גיטין, ולקרות בחורבן הנזכר בספר יוסיפון מותר. וכן מותר ללמוד ספרי מוסר.

ב. אסור להורות הוראה אם לא לחולה הצריך עכשיו¹ [ובהלכות ת"ב, או בהוראה הצריכה לשעה].

סדרי התפלה

א. בליל תשעה באב אין מדליקים את כל התאורה, ומדליקים רק כדי הצורך של הקהל לאמירת הקינות².

ב. בשעת הקינות אסור לדבר ולצאת לחוץ כדי שלא יפסיק לבו מן האבל. וכתב הא"ד, וכ"ש שרע עלי המעשה במה שקצת בני אדם נוהגים קלות וזורקין זה לזה בביהכ"נ, ועון גדול הוא דאפילו שלא בט' באב אסור להראות קלות בביהכ"נ וכ"ש בט' באב ובשעת קינות שעם ישראל מקוננים על בית ה' שנחרב ועל עמו שנפזרו בכל העולם³.

ג. תפלת שחרית מותר לומר כל סדר התפלה פסוקי דזמרה קריאת שמע וברכותיה וכל מה ששייך לסדר התפלה. ופרשת התמיד ומשנת איזהו מקומן

ב ע"ש במ"ב סק"ב ובביאור הלכה ד"ה בטלים בו.

ג שו"ע סעיפים א-ב, וע"ש במ"ב.

ד לבוש ומ"ב. עלה לו דבר חידוש דעת מרן שליט"א דמותר לרשום לזכרון בראשי פרקים שלא ישכח [וכ"כ במהרש"ם ובשד"ח. ובשע"ת סו"ס תקנ"ד כתב שלא יכתוב דביום א' לא ישכח].

ה מ"ב סק"ה מאחרונים. ובערוך השלחן ס"ה כתב דהוראה הצריכה לשעה מותר. [ולכאורה האיסור בהוראה שצריך לישא וליתן במחשבה בד"ת].

א שו"ע סי' תקנ"ט ס"ג, ומ"ב ס"ק ט"ו. ושם, אין מדליקין נר תפלה בביהכנ"ס בט"ב שחרית [א"ר בשם מהרי"ל] ולמנחה מדליקין. ולברית מילה מדליקין נרות בשעה שמביאין התינוק למול [פמ"ג].

ב שם ס"ה.

ג א"ר, מ"ב ס"ק כ"ב.

- ומדרש רבי ישמעאל אומר בי"ג מדות וכו', שרגילים לאומרים כל יום.
ואומרים פרשת העקדה ופרשיות הכיור והתמידה. ואומרים מזמור לתודה.
ואין אומרים פטום הקטורת ולא למנצח וא-ל ארך אפים.
ד. המנהג לברך בברכות השחר שעשה לי כל צרכי.
ה. בשחרית אומר הש"ץ עננו בין ברכת גואל לברכת רופא, והיחיד אין אומר אותה. ובמנחה אומרה גם היחיד בשומע תפלה. וכן אומרים נחם בברכת בונה ירושלים היחידים והש"ץ. ואם לא אמר עננו או נחם אינו חוזר.
ו. המנהג שאין נושאים כפים בתפלת שחרית ואין אומרים בחזרת הש"ץ או"א ברכנו בברכה וכו".
ז. קריאת התורה - מותר לבעל קורא להכין הפרשה מתוך החומש קודם שקורא בתורה, בשחרית ובמנחה.
ח. לאחר עלית השלישי לקריאת התורה שהוא המפטיר אומרים חצי קדיש, ואח"כ ברכת ההפטרה.
ט. אין עושין מי שברך לעולים בקרה"ת בשחרית אף אם הוא בעל יולדת או בעל ברית ויעשו להם מי שברך במנחה.

-
- ד שו"ע סי' תקנ"ד ס"ד, ומ"ב שם.
ה וכ"כ בערוך השלחן סי' תקנ"ד ס"ו.
ו מ"ב סי' תקנ"ט סק"כ מאחרונים שהוא בכלל סדר היום.
ז רמ"א סי' תקנ"ט ס"ד.
ח במ"ב ס"ק ל"א כתב, והנה אע"פ שאסור בט"ב וביוהכ"פ בנעילת הסנדל מ"מ הסכימו הרבה אחרונים [לבוש וכן הסכים א"ר וכתב הפמ"ג שכן נוהגים], שיוכל לברך ברכת שעשה לי כל צרכי.
ט רמ"א סי' תקנ"ז ס"א.
י כ"כ דגמ"ר סי' תקנ"ט ס"ד ובדרך החיים וכן המנהג. [ועיין בא"ר ובכה"ח סק"ל דיש לאומרו].
יא שו"ע סי' תקנ"ד ס"ד, ומ"ב סק"ח.
יב כן המנהג וכ"כ האחרונים. [ועיין בחידושי רעק"א בשו"ע סי' תקנ"ט ס"ד שכתב לומר הח"ק לאחר ההפטרה, שאין להפסיק בין הקריאה למפטיר, דמשו"ה חוזרים לקרוא למפטיר כמה פסוקים לאחר שכבר גמרו הפרשה].
יג מהרי"ל בכה"ח סק"מ.

- ואם נעשה בר מצוה בו ביום יעלה לתורה במנחה י"ד.
 י. נוהגים שלא לומר תהלים, אף מי שיש לו סדר קבוע בכל יום. ומ"מ לצורך חולה וכדו' מותר כיון שהוא דרך בקשה טו.
 יא. מותר לאבל להתפלל לפני העמוד בט' באב. אבל אין על האבל חיוב להקפיד להתפלל לפני העמוד טז.

תפלת עננו

- יב. מי ששכח ואכל בתענית יאמר עננו [ביום התענית הזה] במנחה. חולה שאינו מחוייב להתענות לא יאמרנו כלל.
 קטן שאינו מתענה לא יאמר עננו אף בט' באב. ואם מתענה לחינוך כל היום, אומר עננו. ונראה דגם אם מתענה לשעות ומתפלל מנחה לפני האכילה, דאפשר לחנכו באמירת עננו י"ד.
 מי שטעם משהו בלבד, יכול לומר עננו.
 יג. יחיד שטעה וסיים בעננו העונה בעת צרה במקום שומע תפלה לא יצא יד"ח וחוזר. ואם נזכר תוך כדי דיבור יסיים שומע תפלה וא"צ לחזור לכי אתה שומע י"ח.

-
- יד הוראת מרן שליט"א.
 טו במ"ב שם סק"ז כתב, ונוהגין לומר תהלים ושיר היחוד במנחה אע"ג דאסור בת"ת כל היום צ"ל דס"ל כיון שהוא דרך בקשה שרי. (ובשעה"צ כתב, ובדה"ח מוכח דאין לומר תהלים אף במנחה ונוהגין לומר רק שיר היחוד). ובפוזנא נוהגין לומר למחרתו של אמש ושל היום וכן נכון. ומ"מ לצורך תפלה כגון לחולה שמעתי ממרן שליט"א דמותר. טז הוראת מרן שליט"א. וכן מנהג העולם. [ובסידור יעב"ץ [מכת"י] כתב שאין לאבל להיות ש"ץ בט"ב משום דאיקרי מועד ועוד שלא להגביר כח הדין].
 יז בשבט הלוי ח"ה סי' ס' ד' וח"ח סי' קל"א, דן בסתירת הביאור הלכה שבסי' תקס"ה ס"א הביא מח"א דיחיד שאינו מתענה לא יאמר עננו. ובסי' תקס"ח סק"ג כ' המ"ב דבת"צ אע"פ שאכל יכול לומר עננו ביום התענית הזה. וכתב לחלק דבסי' תקס"ח מיירי בשכח ואכל ועדיין עיקר התענית עליו, ובסי' תקס"ה מיירי בחולה וכדו' שפטור מהתענית לגמרי, וע"ש בח"ח באריכות, ובדין קטן.
 יח שבט הלוי ח"ה סי' קל"ב דאם נזכר תוכ"ד יאמר שומע תפלה וא"צ לחזור, דאין זה משנה ממטבע, דדומה הנוסח לשומע תפלה, דסיום עננו כי אתה שומע שייך לבא"י שומע תפלה, ע"ש.

הנחת טלית ותפילין

- יד. נוהגים שלא ללבוש טלית ולא להניח תפילין בט' באב בשחרית^ט. [ואין מחזיקים את הציציות בקריאת שמע וברוך שאמר]^י.
- טו. ובתפלת המנחה מניחים טלית ותפילין ומברכים עליהם. הרגיל להניח תפילין דר"ת יניחם גם עתה^{יא}.
- טז. והמנהג לקרוא עם התפילין [דרש"י ור"ת] פרשיות קריאת שמע, וכן פרשיות קדש והיה כי יביא^{יב}.
- יז. חולה שאוכל בט"ב יניח תפילין קודם האכילה. ואם מתפלל ביחידות בביתו יתפלל עם התפילין, ואם מתפלל בביהכ"נ יניח תפילין בביתו אחר התפלה קודם האכילה, ובמנחה יניח שוב בברכה שלא לפרוש מן הצבור^{יג}.
- יח. המנהג שאין נושאים כפים בתענית רק כשמתפללים סמוך לערב ולא במנחה גדולה^{יד}.

-
- יט. שו"ע סי' תקנ"ה ס"א. ועיין בשע"ת סק"א דהיו גדולי ישראל יחידים שהניחו תפילין בשחרית.
- כ. כן המנהג.
- כא. שו"ע. ומ"ב סק"ד מאחרונים.
- כב. במ"ב סק"ה כתב, ונראה דזהר שלא לקרוא עתה פרשיות ק"ש וכן פרשת קדש דהלא כעת הוא רק כקורא בתורה ות"ת אסור כל היום, וע"ש בשעה"צ סק"ד. ושמעתי ממרן שליט"א דמנהג רבותינו היה כדעת השע"ת לקרוא כל הד' פרשיות עם התפילין דרש"י ודר"ת כיון דהוה דרך תפלה. וכ"כ בשערים המצוינים בהלכה סי' קכ"ד ס"ק י"א שכן המנהג, וכ"כ בשבט הלוי ח"ט סי' קל"ג ב'.
- כג. שבט הלוי ח"ט סי' קל"ג ב' דאסור לאכול קודם הנחת תפילין, ומה שאין מניחים בשחרית הוא רק ממנהגא.
- כד. במג"א סי' קכ"ט סק"א כ' דבמנחה גדולה בת"צ אין אומרים או"א ברכנו, ועיין בחזו"א סי' כ' שדן בזה ולא הביא מהמג"א ולא הכריע, [ובבית מדרשו נהגו לישא כפים במ"ג]. וכתב בשבה"ל ח"ח סי' כ"ג ד' דסתמת הפוסקים דלא ישא כפיו במנחה אלא סמוך לשקעה"ת.

חולה בתענית ט' באב

- א. חולה שצריך לאכול בתשעה באב אוכל כפי הצורך ואינו צריך לאכול פחות פחות מכשיעור (כמו ביום הכיפורים)^א, ואם מספיק לו אכילה בלבד או שתיה בלבד, או אכילה רק פעם אחת ולא יותר אסור לאכול יותר מכפי צרכי.
- ב. אם החולה מרגיש עתה טוב, אין לו לאכול ח"ש כדי שאח"כ לא יצטרך לאכול כשיעור.
- ג. שיעור אכילה בט"ב הוא בכזית, ולא כמו יוהכ"פ שהשיעור בככותבת^ב.
- ד. חולה שאין בו סכנה - אפילו אם בודאי שאין בו סכנה אם יתענה, אעפ"כ אינו חייב להתענות^ה.

- א בשבט הלוי ח"ד סי' נ"ז הביא שבשו"ת מהר"ם שיק סי' רפ"ט הביא בשם שו"ת חת"ס או"ח סי' קנ"ז דאם די לחולה בח"ש לא יאכל יותר. ובאמת זה לא נזכר בח"ס. וסתומת הפוסקים משמע דאין דין ח"ש בט"ב. ומ"ש בביאור הלכה סי' תקנ"ד ס"ו דבמקום שיש מחלת החולירע יאכל פחות מככותבת בכא"פ וכן בשתיה ע"פ השיעורים הנזכרים בהל' יוהכ"פ, כתב כן רק בגוונא ידידה דאם לא היו נזהרים בשיעורים היה נעקר התענית לגמרי לכל הקהל מחשש חולי. ועוד דשם עדיין אין הם חולים כלל רק שאוכלים כדי למנוע החולי מלבוא ובזה מסתבר להחמיר לא כן בחולה ממש. וכ"כ בשבט"ל ח"ט סי' קל"א ג' ע"ש. ושמעתי ממרן שליט"א דה"ה מי שיכול לצום בלילה לא יתחיל לאכול מהלילה, אף שודאי שלא יוכל לגמור התענית.
- בס' נזירות שמשון סי' תקנ"ד כתב לחדש דחולה שלא יוכל לצום כל התענית יאכל בלילה ויצום ביום דעיקר התענית הוא ביום והלילה רק לחומרא. ושמעתי ממרן שליט"א דאין מורים כן למעשה.
- ב בשבט"ל שם ובח"ט סי' קל"א ב' הביא משו"ת חת"ס דאסור לחולה שאוכל לאכול יותר מהצורך, ואם די בשתיה לא יאכל ואם די באכילה לא ישתה ואם מספיק לו פ"א לא יאכל ב"פ ע"ש.
- ג שבט הלוי ח"ט סי' קל"א ג', כיון דאין דין שיעורים בט"ב.
- ד בשבט הלוי ח"ד סי' נ"ו וח"ח סי' קכ"ח, הביא דביאור הלכה (סי' תקנ"ד ס"ו) כתב בתו"ד דשיעור אכילה בט"ב בככותבת. ובשבט"ל העיר משו"ע סי' תקס"ח ס"א דשכח ואכל כזית איבד תעניתו, ושכ"כ להלכה בשו"ת מהר"ם שיק או"ח סי' רפ"ט, וע"ש באריכות.
- ה עיין בשבט הלוי ח"ד סי' נ"ו שזו כוונת הט"ז סי' תקנ"ד סק"ד דחולה א"צ אומד וע"ש

ה. חולה שאינו צריך לאכול, אבל נזקק לקחת כדורים לרפואה מותר לקחתם בט"ב. וכן מותר לקחת תרופה נוזלית מרה. ואם נזקק למעט מים עבור לקיחת התרופה מותר לו לקחת עם מעט מים.

מעוברות ומניקות

- ו. מעוברת קודם ארבעים יום דינה כמעוברת.
- ז. מעוברת תכין עצמה לצום ע"י שתיה מרובה לפני הצום. ותשתדל להמנע מפעילות שמאמצת את הגוף, ולשהות במקום קריר במצב של מנוחה. במדה ויש לה בעיות רפואיות כל שהן עליה להתיעץ עם רופא ועם מורה הוראה מוסמך כדי לקבוע כיצד עליה להתנהג.
- ח. יולדת תוך שבעה ימים ללידה, אף שאומרת איני צריכה לאכול, אין לה להתענות. וכל שכן בתוך ג' ימים ללידה אסור לה להתענות.
- ט. בתענית נדחה מקילים יותר עיין לקמן וישאל שאלת חכם. משבעה ימים עד שלשים יום ללידה מן הדין אינה צריכה לצום, וכתב הרמ"א שנוהגים להתענות כל זמן שאין להם צער גדול.
- י. ואם עדיין לא נתרפאה מהלידה או שהיא קצת חולה או חלושה בטבעה לא תתענה.
- י. אפילו יולדת שאינה מתענה, מ"מ תתענה כמה שעות, אכן אם גם זה קשה

-
- ביד אפרים, ובשבה"ל באריכות. שמעתי ממרן שליט"א שלעתיים כאב ראש חזק נחשב כחולה שאין בו סכנה, ויש להקל לו עכ"פ לקחת כדור רפואה עם מעט מים.
  - ו עיין בשבט הלוי ח"ד סי' נ"ד ו' [לגבי יוהכ"פ]. וכן מותר לכלה הלוקחת כדורים לקחתם ולבלוע בלי מים. [וכ"כ להקל בלקיחת תרופה בלי מים, בכה"ח סי' תקנ"ד ס"ק ל"ד].
  - ז עיין בשבט הלוי ח"ז סימן פ'. [דמחללין שבת על סכנת האם, וגם על העובר משום חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה, ע"ש באריכות].
  - ח מ"ב סי' תקנ"ד ס"ק י"ג. ואינו דומה ליוהכ"פ שמג' ימים עד ז' ימים אינה אוכלת אא"כ אמרה צריכה אני, ורק פחות פחות מכשיעור, דבת"ב דרבנן מקילים יותר. [וימים אלו יש לחשב מעל"ע, עי' סי' תרי"ז במ"ב ס"ק י"ג לגבי יוהכ"פ דכמה פוסקים מקילים בזה, ויש להקל למעשה. ובשעה"צ שם (ס"ק י"ט) כתב דיאכילו פחות פחות מכשיעור, ונראה דבת"ב יש להקל בזה].
  - ט שו"ע סי' תקנ"ד ס"ו.
  - י סי' תקנ"ד במ"ב ס"ק י"ד.

לה, לא תתענה כלל^א. וכן ראוי להורות באופן כללי לכל השואלים שאינם חולים ממש שיתחילו את הצום, ואם אח"כ ירגישו חולשה או קושי מותרים לאכול.

יא. מִיִּנְקַת שאין לה די חלב לתינוק מחמת התענית, והתינוק אינו רוצה לאכול משהו אחר, מותרת שלא להתענות עבור התינוק^ב.

יב. יולדת בריאה שהתחילה להתענות ומרגישה באמצע הצום חולשה יתירה, אינה צריכה להשלים את הצום^ג.

יג. מפלת דינה כיולדת^ד.

דין מוצאי התענית

א. נהוג שלא להסתפר ולכבס ולהתרחץ במוצאי הצום עד חצות יום עשירי^א.

ב. וכן אין אוכלים בשר ואין שותים יין עד חצות היום^ב. ותבשיל של בשר מותר.

יא מ"ב ס"ק י"ד.

יב שע"ת סק"ו, וביאורו"ל סי' תרי"ז ד"ה עוברות.

יג מ"ב ס"ק ט' מאחרונים.

יד עיין באשל אברהם (בוטשאטש) סימן תקנ"ד.

א בשו"ע סי' תקנ"א ס"ד כתב, לאחר התענית מותר לספר ולכבס מיד. וכתב במ"ב (ס"ק ל"ו) וק"ו שמותר בבשר ויין. ובסי' תקנ"ח בשו"ע כתב, בט"ב לעת ערב הציתו אש בהיכל ונשרף עד שקיעת החמה ביום עשירי, ומפני כך מנהג כשר שלא לאכול בשר ושלא לשנות יין בליל עשירי ויום עשירי. והרמ"א כתב ויש מחמירין עד חצות היום ולא יותר. וכתב במ"ב סק"ג, וה"ה שלא לרחוץ במרחץ ולספר ולכבס עד חצות, (אחרונים בשם רש"ל). וכתב ע"ז בביאור הלכה (ד"ה עד חצות) דבמאמר כתב דמסתמת מרן ומור"ם כאן וכן ממ"ש לעיל סי' תקנ"א ס"ד משמע דאף ממנהג כשר לא אסור אלא בבשר ויין, אבל לענין רחיצה ותספורת לא החמירו. ומצאתי להרב השיורי שהתיר ג"כ, עכ"ל. ומ"מ קשה להקל בזה שכמה אחרוני זמנינו העתיקו ד"ז למעשה, ע"כ. ומי שנוסע למרחקים למחרת ט"ב, כיון שהוא שעה"ד אפשר להקל לו לכבס במוצאי ט"ב. וכן רחיצה בשעת הצורך קל יותר במוצאי ט"ב מתשעת הימים.

ב כתב במ"ב סק"ב, ופשוט דבסעודת מצוה מותרים כל הקרואים לאכול בשר ואפילו איננו קרובו דפשיטא דלילה הזו קילא מר"ח אב (מ"א ויד אפרים) דמר"ח אב יש קצת אבילות מדינא דגמ' שממעטין בשמחה ומו"מ, משא"כ בזה שמותר מדינא בכל. אך הסעודה שעושין בלילה שלפני החתונה במקום שאין משלחין אותו פעם סבלונות

- ואם דרכו לברך תמיד ברהמ"ז על הכוס מותר גם בלילה זו.
 ג. וכן אסור בשמיעת כלי שיר עד חצות.
 ד. וכן ברכת שהחיינו אין לברכה.
 דין מוצאי הצום כשחל ת"ב בשבת ונדחה ליום ראשון, וכשחל תשעה באב ביום חמישי, מובא להלן.

תשעה באב שחל ביום חמישי

- א. כשחל ת"ב ביום חמישי מותר לכבס במוצאי הצום. ובתספורת אין להקל אלא ביום. וכן בבשר ויין אין להקל. ולגבי רחיצה יש להקל לרחוץ בצונן בלילה, ואין להקל לכתחלה לרחוץ בחמין, אלא מהבוקר. עיין בהערה א.

- לא מיקרי סעודת מצוה ולכן אין לאכול בשר (מ"א וכן מסיק א"ר ע"ש) וכ"ש שלא יהיה שם כלי שיר עד חצות יום עשירי. [ובנדחה יש להקל, פמ"ג]. ובא"ר כתב בשם זקנו מהר"ש ז"ל. שזה רק לשאר אנשים אבל לחתן והכלה ואביהם ואמם מותר לאכול בשר. כתב כנה"ג דטוב שלא לשמש מטתו בליל יו"ד אם לא בל"ט או יוצא לדרך או בא מן הדרך. (מ"ב סק"ב).
- ג. בביאור"ל כתב אבל תבשיל של בשר מותר [מאמ"ד]. עוד כתב שם לענין כוס של ברהמ"ז אם דרכו תמיד לברך על כוס יין מותר גם בלילה זו ע"ש.
- ד. שמעתי ממרן שליט"א וכדמשמע ממג"א, ומ"ב סק"ב.
- ה. סי' תקנ"ח בשע"ת סק"ב, והנהיגין שלא לברך שהחיינו מ"ז בתמוז גם בליל ויום עשירי אסור.
- א. לשון המ"ב סי' תקנ"ח סק"ג, שלא לאכול בשר ויין במוצאי הצום וה"ה שלא לרחוץ במרחץ ולספר ולכבס עד חצות. וכשחל ט"ב ביום ה' שאז יום עשירי הוא ע"ש מותר בכל זה לכבוד שבת. והוא מלשון המג"א. ולגבי כביסה אף שלשון הפוסקים להתיר רק בשחרית [א"ר וקצש"ע סי' קכ"ד ס"כ ועה"ש ס"ב] אבל בסידור יעב"ץ [ועיין בשאילת יעב"ץ סי' ק"ו] כתב להתיר מהלילה, ויש בזה גם משום תקנת עזרא לכבס בחמישי שיהיו פנויים בשישי לצרכי שבת. וכיון שמותר, מותר לכבס הכל אף מה שאינו צריך לשבת. ולגבי תספורת אף שמשמעות הלשון הכל מותר כולל תספורת [ובסידור יעב"ץ כ' להדיא מותר לספר לכבס ולרחוץ מיד] מ"מ נראה שאין להקל אלא בבוקר [בהג' ר"ב פרנקל ובאשל אברהם (בוטשאטש) אוסרים עד חצות] ואפשר דבמקום צורך אפשר להקל בלילה. ובבשר ויין אין להקל [עד חצות היום, ערוך השלחן], אף שבאורחות חיים (ספינקא) מביא דעה להתיר מ"מ להלכה יש לאסור.

- ב. אין להקל לשטוף הבית בט"ב אחה"צ לכבוד שבת.
 ג. מותר לשחוט מחצות היום לכבוד שבת. וכן לבשל לצורך שבת אם הזמן דחוק לוי.

דיני ט' באב שחל בשבת

ר"ח מנחם אב - יום ששי

- א. מותר בערב שבת זו [למי שרגיל בכל ביום שישי] להתרחץ לכבוד שבת במים חמים [ובסבון] ובפרט במקומות החמים. ומ"מ יחמיר לעשות קצת שינויים ברחיצה.
 ב. יש נוהגים שאינם קוצצים צפרניים בר"ח אפילו חל בער"ש כי כן צוה רבי יהודה החסיד. והם לא יקצצו צפרניים בערב שבת זו.
 ג. אם יש צורך בטעימת תבשילי הבשר לצורך הבישול מותר לטעום מעט כפי הצורך.
 ד. בערב שבת זו מותר בלבישת בגדי שבת ובגדים מכובסים לכל המנהגים.
 ה. מותר ללבוש בגדי שבת ולהחליפם אחר כמה שעות שלבשם בלילה ובבוקר

ולגבי רחיצה יש להקל ברחיצת בכל גופו בצונן שאינו אלא חומרא. ועכ"פ לכתחלה לא ירחץ בחמין ואם ירחץ עצמו שוב ביום שישי לכבוד שבת א"כ אין רחיצה זו לכבוד שבת [ועיין במאמר הגר"ח ואזנר שליט"א מבית לוי קובץ י'].

ב שמעתי ממרן שליט"א. ויש מעדות הספרדים שעושים כן כל ת"ב שאחה"צ מסדרים הבית, ואין כן מנהגינו.

ג סי' תקנ"א במ"ב ס"ק ס' דמותר לשחוט. והיתר הבישול שמעתי ממרן שליט"א.
 א המ"ב סי' תקנ"א ס"ק פ"ט פוסק כדעת המקילין לגמרי (ב"ח וט"ז ודה"ח). וכתב בשבה"ל ח"ז סי' ע"ז ב' דהפמ"ג מחמיר בזה, כמו בער"ש חזון, וכנראה ראה כן מנהג ישראל, מ"מ לצורך יש לנהוג כהמקילין באר"י החמה מאוד, ומ"מ יעשה קצת שינויים להחמיר כגון הרגיל באמבטיה יעשה רק מקלחת כפי הצורך.

ב מ"ב סי' ר"ס סק"ז. אבל מי שאינו מקפיד על הנהגה זו מותר, מ"ב סי' תקנ"א ס"ק כ'.
 ג שמעתי ממרן שליט"א דאין זה בכלל טעימה האסורה משום שמחה, וה"ה במבשל לצורך שאר סעודות מצוה מותר לטעום מעט לצורך הבישול.

ד רמ"א סי' תקנ"א ס"ג, ומ"ב ס"ק ל"ב.

כדי שיהיה מותר ללובשם בתשעת הימים^ה.

ט"ב שנדחה לגבי דין שבוע שחל בו ט"ב

- א. אם חל ט' באב בשבת ונדחה ליום ראשון לגבי דין שבוע שחל בו ט' באב [שלדעת השו"ע רק בו נוהגים דיני אבילות ככביסה ותספורת, ולדעת הרמ"א שהדינים הנ"ל נוהגים מר"ח, מ"מ מחמירים בשבוע שחל בו ט"ב יותר מאשר מר"ח עד התענית]^א. כתב השו"ע שאין בשבוע שלפניו שבוע שחל ט"ב, ויש מי שאומר שנהגו לאסור כל שבוע שלפניו חוץ מיום ה' ויום ו'^ב.
- ב. חל ט' באב ביום ראשון אין בשבוע שלפניו דין שבוע שחל בו ט"ב, לכל הדעות^ג.
- ג. בדברים שהם רק בגדר חומרא יש להקל לכו"ע שאין בו דין שבוע שחל בו ט"ב^ד.

יום שישי - ערב שבת חזון

- א. דין הרחיצה בשנה זו כמו בערב שבת חזון בשאר השנים, ומותר לרחוץ פניו

- ה שמעתי ממרן שליט"א.
- א בסי' תקנ"א בשעה"צ סק"מ כתב ולדין אין נפק"מ בדין שבוע שחל בו ט"ב, כמש"כ הרמ"א דנוהגין לאסור מר"ח [פמ"ג]. אמנם גם לדין יש מ"מ נפק"מ כגון מ"ש במ"ב ס"ק פ"ב מחי"א דלצורך קטנים אין להחמיר בכביסה ותספורת אף לדין מר"ח רק משבוע שחל בו ט"ב. ובמ"ב ס"ק מ"ג לגבי כביסת בגדי נכרים כתב דאיסור זה אינו נוהג מר"ח רק בשבוע שחל בו. וע"ע בס"ז בביאור הלכה ד"ה ונהגו לגבי עשית בגדים ע"י אומן. וע"ע ברמ"א ס"י לגבי סעודת מצוה דשבוע שחל בו ט"ב, חמור ואין מזמנין אלא מנין מצומצם של רעים וע"ש בשעה"צ ס"ק פ"ז.
- ב שו"ע סי' תקנ"א ס"ד. וע"ע במ"ב ס"ק ל"ב לגבי כביסה דהמנהג לאסור בזה, וע"ש בביאור הלכה לגבי תספורת.
- ג מ"ב שם ס"ק ל"ח.
- ד עיין מ"ב סי' תקנ"א ס"ק ע"ז ממ"א שכ' לגבי הזמנת קרואים לסעודת מצוה דהרמ"א מחמיר בשבוע שחל בו ויש מקילים דכשחל ט"ב בשבת ונדחה לכו"ע יש להקל. וכמו שביארו בלבוש ומחה"ש דבדבר שהוא רק מנהג וחומרא יש להקל ומה שהביא השו"ע ב' דעות הוא בכביסה ותספורת דאסור מדינא.

ידיו ורגליו בחמין, ולחפוף הראש בחמין בלא סבון למי שרגיל בכך כל שבת^א.
ואנשים שעובדים ומזיעים הרבה ואין יכולים להעביר הזיעה בלי סבון, מותר
עם סבון אבל במים צוננים בלבד^ב.

ב. מותר לטבול לכבוד שבת למי שנוהג בכך כל ערב שבת [ולא יהיו מי המקוה
חמים]^ג.

ג. מותר לקצוץ צפרניים^ד.

ד. מותר לצחצח נעליים עם משחה^ה.

שבת חזון

ה. המנהג כהיום כמעט בכל המקומות ללבוש בגדי שבת בשבת חזון כמו בכל
שבת ומותר ללבושם בשעה שלבושם בכל ערב שבת^ו.

ו. חתן בשבת עליה לתורה ונער שנעשה בר מצוה בשבת זו לא ילבשו בגדים
חדשים. וישתדלו ללבוש בגדיהם החדשים עכ"פ בשבתות שלפני ר"ח^ז.

ז. נהוג לעשות בליל שבת שלום זכר כמו בכל שבת.

ח. בברית מילה יעשה הסעודה קודם מנחה^ח.

ט. נוהגים בסדרי התפלה והניגונים בשבת זו כמו בכל שבת.

א מ"ב סי' תקנ"א מ"ב ס"ק צ"ז. ובביאור הלכה סי' תקנ"א סט"ז ד"ה בחפיפת כתב בשם
הפמ"ג דלכתחילה יעשה קודם חצות. אמנם שמעתי ממרן שליט"א דנראה דאין המנהג
כן. [וגם בלבוש כתב שיעשה סמוך לשבת]. ולמי שעובד בחוץ וסובל מזיעה מרובה,
עיין בשבט הלוי ח"ח סי' קכ"ז להקל לפי הצורך.

ב שבט הלוי ח"ח סי' קכ"ז.

ג מ"ב ס"ק צ"ה.

ד מ"ב ס"ק כ'.

ה שמעתי ממרן שליט"א, ודעתו דגם בימי החול יש להקל למי שרגיל בכך, שאין זה בכלל
גזירת כיבוס.

ו עיין מ"ב סי' תקנ"א סק"ו. ושמעתי ממרן שליט"א דמותר ללבושם אחר הרחיצה
בשעה שלבושם בכל ערב שבת ואפילו סמוך לחצות היום. [וכן אין נוהגים לפושטם
במוצ"ש חזון (כשחל בשאר ימי השבוע) מיד לאחר הבדלה].

ז עיין מ"ב סי' תקנ"א סק"ט. ועיין בתשובת מרן שליט"א מכת"י בקובץ התשובות סימן
ג' אות ה'.

ח סי' תקנ"ב, במג"א ומ"ב ס"ק כ"ג.

אומרים אב הרחמים אחר קריאת התורה^ט.

אין אומרים במנחה צדקתך^י.

י. בדברים שבצינעא נוהגים אבילות גם בשבת^{יא}.

יא. לימוד תורה מותר בשבת עד חצות היום, ואח"כ ילמד רק דברים המותרים בט"ב^{יב}. [ובשו"ת כתב סופר מיקל ללמוד ברבים בשבת אחר חצות דברים המותרים בט"ב]^{יג}.

יב. שרים זמירות שבת כרגיל בכל הסעודות כולל בסעודה שלישית.

יג. סעודה שלישית אם חל ט"ב ביום ראשון, או שחל בשבת ונדחה לאחר השבת

ט מ"ב סי' תקנ"ב ס"ק ל' מא"ר.

י סי' תקנ"ב סי"ב ברמ"א.

יא בשו"ע סי' תקנ"ד סי"ט אם חל ט"ב בשבת מותר בכולן אפילו בתה"מ. וכתב הרמ"א ויש אוסרים תה"מ וכן נוהגין. ובמ"ב סק"מ הביא ממ"א בשם השלח"ק דבל"ט יש לסמוך על הדעה הראשונה, ויש מחמירים גם בזה. [ועיין א"ר ס"ק י"ח וכ"כ בתוה"ש סי' קצ"ז סק"א]. ובח"א הסכים למקילין בל"ט (ובשעה"צ הביא מנשמת אדם, דה"ה בבא מן הדרך יש להקל והכל לפי מה שהוא אדם). ובביאור הגר"א משמע שמצדד כדעת המחבר וא"כ יש לסמוך להקל עכ"פ בליל טבילה. [ועיין בשיעורי שבט הלוי סי' קצ"ז (ס"ב אות ב'), ובשבט הלוי ח"ו סי' ע' מסיק דבזה"ז אין להחמיר לרבים והכל לפי המקום והזמן. [והנהגים כרמ"א נכון שיזהרו מנגיעה וכדו', כ"כ בשו"ת מהריל"ד קו"א סי' ה' ס"ק ס"ז]. ועיין במ"ב סי' תקנ"ד ס"ק ל"ט שכתב דגם רחיצת ידים בחמין בכלל דברים שבצינעא שאסור בשבת. [ועיין בכה"ח ס"ק פ"ו שהביא מקילים בזה, דדוקא בתשה"מ נוהג ולא כשאר דברים].

יב עיין בשבט הלוי (ח"ו סי' ע' ו') דהמג"א סו"ס תקנ"ג נסתפק ממתי אסור בזה. והדגמ"ר ודה"ח מקילים עכ"פ קודם חצות וכ"פ במ"ב ס"ק י' והט"ז מיקל גם אחרי חצות. ובשו"ת חת"ס סי' קנ"ז נוטה להחמיר גם קודם חצות. והיות ויש לחוש שיבואו לידי ביטול תורה כי אין רגילים ללמוד ב' ימים שלמים בדברים המותרים בט"ב, ע"כ נוהגים להקל עכ"פ לפני חצות כדעת הדגמ"ר והמ"ב.

יג ע"ש אות ד', דבכת"ס או"ח סי' ק"א מתיר בשבת אחר חצות, אף דאסור בט"ב כאשר ביאר שם. משום דבעט"ב אין האיסור משום אבילות אלא משום דמהרהר בד"ת בלילה ממה שלמד ביום. וכיון דמשום אבילות ליכא גם חשש הרהור ליכא בדבריהם הרעים לא שייך זה, עיי"ש. אבל אין מוסרים שיעור בדברים האסורים בט"ב, אפילו שיעור שהוא קבוע בשבת אחה"צ.

אוכל בשר ושותה יין בסעודה המפסקת ומעלה על שלחנו אפילו כסעודת שלמה בעת מלכותו. וצריך להפסיק את האכילה מבעוד יום קודם שקיעת החמה. ונכון להודיע זאת להמון עם שלא יטעו שהוא כשאר שבת^{יד}.
 יד. מי שנוהג לסעוד סעודה שלישית בביהמ"ד עם קהל, לא ישב עמהם בשבת זו, רק יאכל בבית עם בני ביתו.
 ומותר לזמן על הכוס ולתות היין קודם השקיעה^{טו}.
 טו. מי שרוצה לקחת כדורים קודם הצום למניעת בחילות והקאות או להקלת הצום, יערבם במאכל או במשקה ומותר לקחתם בשבת. [ועדיף אם אפשר לערב כבר מערב שבת]^{טז}.
 טז. אין להביא נעלי ת"ב לביהכנ"ס בשבת. וכן להביא ספר קינות אא"כ יעיין בו מעט בביהכנ"ס מבעוד יום.
 יז. אסור להפוך את הספסלים בביהכנ"ס או להוריד את הפרוכת קודם צאת השבת^{יז}.
 יח. משקיעת החמה נאסר בכל הענינים הנוהגים בת"ב. חוץ מנעילת הסנדל שמותר כשחל בשבת עד הלילה^{יח}.

מוצאי שבת

א. בצאת השבת אומרים ברוך המבדיל בין קודש לחול. ופושטים בגדי שבת והולכים לביהכנ"ס בבגדי חולא.
 ב. הנשים אסורות במלאכה עד שיאמרו ברוך המבדיל בין קדש לחול, ויש

יד שם סעיף י"ד. וכתב במ"ב ס"ק כ"ג בשם הטור ואסור למנוע מאכילת בשר ויין אע"ג דאין חיוב לאכול בשר בשבת מ"מ כיון שנמנע משום אבל עבירה היא.
 טו במ"ב ס"ק כ"ג כתב, ולא ישב בסעודת חברים [מ"א]. ובספר בכור שור חולק ע"ז ודעתו דמי שרגיל בכל שבת לסעוד סעודה זו עם חבריו ומונע בשבת זו הוה כאבילות בפרהסיא. ולכרע מותר לאכול עם בני ביתו, ויכול לברך בזימון כיון שהוא שבת [א"ר]. ואם חל מילה באותו שבת יעשו הסעודה קודם מנחה [מ"א].
 טז שמעתי ממרן שליט"א.
 יז ס' תקנ"ז מ"ב סק"ו.
 יח ס' תקנ"ג ס"ב ומ"ב סק"ג ו' - ותקנ"ד סק"א.
 א שבה"ל ח"ז ס' ע"ז א'. וע"ש דברמ"א מבואר דהמנעלים חולצים רק לאחר ברכו. אמנם המנהג שבאים לביהכנ"ס עם נעלי ט"ב.

להזהירם על זה.²

- ג. מבדילין בתפלה אתה חוננתנו כשאר מוצאי שבתותי. ואם שכח מלהבדיל א"צ לחזור ולהתפלל כיון שמבדיל על הכוס במוצאי ט"ב.³
- ד. אחר התפלה אומרים איכה וקינוח. וסדר קדושה ומתחיל מואתה קדוש, (ואין אומרים ובא לציון גואל) ואין אומרים ויהי נועם, ולא ויתן לך.⁴
- ה. מברכים קודם איכה בביהכנ"ס על ב' נרות מחוברים כאבוקה ברכת בורא מאורי האש.⁵ והנשים יכולות לברך בבית לעצמן.⁶ ואין מברכים ומריחים הבשמים.⁷
- ו. נוהגים שלא לעשות שום מלאכה שיש בה שיהוי עד חצות היום.⁸ וע"כ ישטוף כלי הסעודה של שבת לאחר חצות היום. אבל את הטלית מותר לקפל במוצאי שבת. נוהגים שלא להכין צרכי סעודה למוצאי הצום אלא לאחר חצות היום.⁹
- ז. חולה או מעוברת ומניקה שמותרים לאכול בתשעה באב צריכים לעשות או לשמוע הבדלה קודם שיאכלו. וגם אשה תעשה לכתחלה הבדלה לעצמה ותשתה הכוס.¹⁰ כמו כן יכול הבריא לעשות לחולה או לאשה הבדלה והיא

ב סי' תקנ"ו מ"ב סק"ב.

ג שו"ע סי' תקנ"ט ס"א.

ד שו"ע סי' רצ"ד ס"ג.

ה שו"ע ורמ"א סי' תקנ"ט ס"א.

ו סי' תקנ"ו מ"ב סק"א.

ז עיין בשבט הלוי ח"ז סי' ע"ז ב' דדעת הביאור הלכה סי' רצ"ו שאין לנשים לברך ברכת בורא מאורי האש, ודעת השבה"ל דחייבות בברכת האש כמו שחייבות בהבדלה [והביא מכה"ח שם דאף אם מחמירות שלא לברך ברכת הבדלה, מ"מ ברכת האש ובשמים יכולות לברך כרגיל], וע"ש.

ח סי' תקנ"ו בשעה"צ סק"א. וכן בברית שמנהג הספרדים לברך על הבשמים, אין עושין כן בת"ב. עי' שו"ע סי' תקנ"ט ס"ז, ומ"ב ס"ק כ"ז. ושו"ע יור"ד סי' רס"ה ס"ק י"ב.

ט שו"ע סי' תקנ"ד ס"ב ומ"ב ס"ק מ"ג.

י סי' תקנ"ט בשעה"צ ס"ק מ"ג. [ולגבי שחיטה ע"ש במ"ב ס"ק ל"ט, דאין לשחוט למנהגינו שאין אוכלין בלילה בשר ובמקום הדחק יש להקל, אבל קודם חצות אין להקל במקום שנהגו איסור. ולצורך סעו"מ בלילה מותר לשחוט אפילו קודם חצות. וע"ש בשעה"צ].

* שבה"ל ח"ז סי' ע"ז ד-ו. (ועיין בשבה"ל ח"ד סי' נ"ד ז' שכ"כ לגבי מוצאי יוהכ"פ). ואמר

תשתה ויוצא גם הוא יד"ח הבדלה בזה"א.

ח. יעשו ההבדלה על מיץ ענבים [או אם יש שכר שהוא חמר מדינה יבדילו עליו ובמקום שא"א בהנ"ל יעשו על יין]³. ואם צריך רק טעימת מים א"צ להבדיל ומותר לשתות בלא הבדלה"י.

ט. קטן שהגיע לחינוך המנהג שאוכל מבלי לעשות הבדלה לעצמו"י.

י. ברית מילה בט' באב - לדעת הרמ"א עושים הברית לאחר הקינות קודם חצות ולובשים בשעת המילה אבי הבן [ואמו] בגדי שבת ומותר להחליף הכתונת (בגדי זיעה). אבל אסורים בנעילת הסנדל. ואם היולדת שם תשמע הברכה ותטעם מן הכוס, ואם אינה שם יברך ויתן לקטן לשתות"י.

בברית מילה הנעשית לאחר חצות בט"ב שנדחה מותרים בעלי הברית ברחיצה קודם המילה"י.

יא. בברית מילה בט' באב שנדחה יש להחמיר לבעלי הברית להשלים התענית"י.

מין שליט"א שלעת הצורך אפשר להקל לאשה בלא הבדלה מספק ספיקא (שהזכיר בס' צפנת פענח) דשמא נשים אינן חייבות כלל בהבדלה, ושמא כדעת הרמב"ן דכשחל ט"ב במוצאי שבת אין חיוב הבדלה כלל.

וכתב בשבה"ל ח"ט סי' קל"ג ב' דחולה האוכל בת"ב יניח תפילין קודם שיאכל דאסור לאכול קודם הנחת תפילין, ומה שאין מניחים בשחרית הוא רק ממנהגא.

יג. שבה"ל ח"ח סי' קכ"ט. דנחשב בר חיובא לגבי הבדלה ע"ש.

יב. עיין בשבט הלוי ח"ז סי' ע"ז ה' דאם יכול להבדיל על שכר פשיטא דחייב להבדיל ע"ז. ואם א"א יכול להבדיל על יין ע"ש. ושמעתי ממרן שליט"א דמ"מ יבדיל על מיץ ענבים ולא על יין. וכן אמר שמיצים טבעיים וכן תה וקפה להלכה למעשה אין להחשיבם לחמר מדינה, ופשיטא דמשקאות קלים כמו קולה שאינם חמר מדינה.

יג. שבט הלוי ח"ח סי' קכ"ט.

יד. עיין במ"ש בשבה"ל ח"ז סי' ע"ז ה' [ולהלן בתשובות סי' ח' אות ו' בהוספת מרן שליט"א].

טו. שו"ע סי' תקנ"ט ס"ח ומ"ב שם וביאור הלכה ד"ה ומותר. ועיין בשבט הלוי ח"ז סי' ע"ז ג'. ולובשים טלית [עיין שע"ת סי' תקנ"ה] ומברכים שהחיינו כרגיל.

טז. שע"ת סי' תקנ"ט ס"ק ט"ו. וכ"כ בשבט הלוי ח"ז סי' ע"ז לגבי נעילת הסנדל.

טז. בשו"ע סי' תקנ"ט ס"ט כ' שהמוהל והסנדק ואבי הבן אינם צריכים להשלים התענית בט"ב שנדחה. וכן מסקנת הא"ד להלכה. אמנם כתב בשבט הלוי (ח"ז סי' ע' ב') דיש מחמירים כמג"א, וכן דעת השואל ומשיב (מהדורה ה' סימן ל"ט).

יב. פדיון הבן, שזמנו בט"ב או שחל יום ל"א בשבת, יעשו את הפדיון בט' באב עצמו, ויברך שהחיינו, [ומהיות טוב יעשו סמוך לערב] ואת הסעודה יעשו בלילה".

יג. קטן שנעשה בן י"ג בעשירי באב, חייב להתענות ביום התענית, אף שבשבת ט' באב עדיין היה קטן".

יד. בתענית שנדחה יולדת תוך שלשים יום, שיש לה קצת חולשה, וחולה מעט, ומעוברת שיש להם קצת מיחושים מותרים לאכול. וכ"ש מניקה שמחמת הצום אין לה חלב עבור התינוק. וישאלו שאלת חכם".

יז עיין במ"ב סי' תקנ"ט ס"ק ל"ח. ובשבט הלוי ח"ו סי' ע' יא כתב דבשו"ת האלף לך שלמה סי' שמ"ט הביא משו"ת גור אריה יהודה יו"ד סי' קט"ז לפדות במוצאי שבת. והגרש"ק עצמו ס"ל דיעשה ביום סמוך לערב (והוא מהיות טוב, אבל מדינא מותר בשחרית). וכ' שאין חשש משום שהחיינו. ושכ"כ בדע"ת למהרש"ם סי' תקנ"א סי"ז לעשות הפדיון בט"ב עצמו ולברך שהחיינו. ועיין במ"ב שם די"א דהאב והכהן אינם צריכים להשלים התענית בט"ב שנדחה (א"ר בשם מ"ט וע"ש בא"ר שמפקפק עליו בזה). וכבר כתבנו לעיל גם בברית דיש להחמיר ולהשלים התענית. וכתב במ"ב בשם ח"א ודוקא בפה"ב בזמנו, אבל שלא בזמנו, ואפילו היה יום ל"א בשבת דאעפ"כ הוא שלא בזמנו צריכים להשלים. [וכ"כ בשע"ת ע"ש].

יח בשו"ת אבני נזר או"ח סי' תכ"ו נוטה להקל שא"צ להתענות, שחקר שם אם התענית ביום א' הוא בגדר תשלומין או חיוב בפ"ע, והוכיח דכיון דקי"ל דנוהג בשבת בדברים שבצינעא א"כ הוא בגדר תשלומין, ואז עדיין קטן היה ואין צריך תשלומין. ועיין בשבט הלוי (ח"ד, סי' ע"ב ב', וח"ו סי' ע"א) הובא להלן סימן יו"ד, שדחה די"ל דעיקר התענית ביו"ד, ומה שאסור בשבת בדברים שבצינעא כיון דבעלמא ברוב שנים הוא עיקר האבילות ראי לפרוש בו, ומסברא ודאי דקטן חייב כיון שהציבור מתענים וקבעוהו חכמים ליום צום, וכ"כ בשו"ת מהרש"ם ח"ג סי' שס"ג, ובשו"ת דברי מלכאל ח"ה סי' ק"ל.

יט בשבט הלוי (ח"ו סי' ע' ד') הביא ממג"א סי' תקנ"ד ס"ו דט"ב שנדחה יש להקל ליולדת תוך ל' יום שלא תתענה דקיל משאר תעניות. וכיו"ב כ' בחי' רעק"א סי' תקנ"ט בשם שבות יעקב (ח"ג סי' ל"ז) דאפילו בחולי קצת ומעוברות שיש מיחוש קצת מותרים לאכול. והובא בביאור הלכה שם.

מוצאי תשעה באב

- א. מקדשים את הלבנה במוצאי ט"ב.
- ב. עושה הבדלה על יין ואין אומרים הפסוקים הנה א-ל ישועתי וגו' ואין מברך על נר ובשמים. ומותר לשותות היין בעצמו וא"צ ליתנו לקטן.
- ג. אשה שבעלה מתעכב במוצאי הצום תעשה לעצמה הבדלה ותשתה הכוס. ושתיית מים בלבד מותרת גם בלי הבדלה.
- ד. נוהגים איסור באכילת בשר ויין בלילה מפני אבילות של יום אבל בבוקר מותר. אבל רחיצה ותספורת מותרים במוצאי ת"ב שנדחה. וכן כביסה ולבישת בגדים מכובסים ושמיעת תזמורת מותרים. וכן מותר בברכת שהחיינו במוצאי ת"ב שנדחה.

מהלכות טהרה

- מותר להסתפר וליטול צפרנים ולעשות כל מה שרגילים לצורך טבילת מצוה כרגיל אף בשבוע שחל בו ט"ב. (עמ"ב תקנ"א סק"כ). וכן רחיצה מותרת במים חמים כמו בכל השנה (שו"ע סט"ז וביאור הלכה).
- שיער שיוצא מכיסוי הראש יש להקל לגלחו. (מ"ב סי' תקנ"א ס"ק ע"ט מפמ"ג).
- טבילה לסגולה בחדש התשיעי מותרת בתשעת הימים.
- כביסה - לצורך ז'נ - לבנים וסדינים - מותר לכבס אפילו בשבוע שחל בו ט"ב. (סי' תקנ"א ס"ג ומ"ב שם).
- ט' באב - בהפס"ט לא תרחץ כל גופה רק מעט בלבד, (סי' תקנ"א שעה"צ ס"ק

-
- א עיין בסי' תכ"ז ס"ב ברמ"א, ובמ"ב ס"ק י"א, דאם יכול יטעם מעט קודם וילבש נעליים, ומ"מ לא ימנע לברך בצבור עבור זה.
  - ב שבה"ל ח"ו ע' ט, וכן נוהגין למעשה.
  - ג שבט הלוי ח"ד סי' נ"ד ז'.
  - ד שבט הלוי ח"ח סי' קכ"ט.
  - ה רמ"א סי' תקנ"ח. ושבה"ל ח"ו סי' ע'. [תה"מ בשאר שנים רק בל"ט וכיו"ב, ובנדחה מותר].
  - ו מ"ב סק"ד משע"ת. [ודלא כלוח אר"י שאוסר בכל עד הבוקר].
  - ז שמעתי ממרן שליט"א.
  - ח שבה"ל שם משו"ת מהרש"ם ח"ד סו"ס קמ"ח.

ל"ה). ולא תלבש לבנים מכובסים רק שיהיה הבגד בדוק ונקי, ואם אין לה מותר דלצורך מצוה לא גזרו (רמ"א שם).
אין טובלים בליל ט"ב (סי' תקנ"ד ס"ח). ראוי לנהוג בהרחקות בט"ב (פרטי הדינים לעיל בהל' ט"ב).
טבילה במוצאי ט"ב - תעשה החפיפה במוצאי ט"ב ולא בעת"ב. (שבה"ל דלא כדגמ"ר וביאור הלכה).
לקיחת כדורים לכלה (ולשאר נשים בהיתר) מותרת בט"ב בלי מים.

בס"ד

זמני ההלכה לשנת תשנ"ט (הזמנים לפי שעון קיץ)

ערב תשעה באב			
זמני היום	העיר	ב"ב ות"א	ירושלים
חצות היום	12.47	12.45	12.46
שקיעת החמה	7.45	7.48	7.46
יום תשעה באב			
חצות היום	12.47	12.45	12.46
שקיעת החמה	7.45	7.47	7.45
זמן מוצאי התענית (ג' כוכבים בינונים)	8.16	8.13	8.17
זמן רבנו תם	8.57	8.59	8.58

(הזמנים מתוך לוח דבר בעתו)